

تحلیل ادراک معلمان دوره ابتدایی شهر تهران برای شناسایی روش‌های بهبود بدخطی دانش‌آموزان

Analysis of Perceptions of Elementary School Teachers in Tehran to Identify Methods to Improve Students' MalCalligraphy

Marzieh Abbaspoor
Mohammad Javadipour

مرضیه عباس پور*
محمد جوادی پور**

Abstract

The aim of this study is to identify the causes of malcalligraphy and its solutions. The advances in technology do not reduce handwriting and writing. This research was conducted with the aim of application and quality and in the form of interpretative phenomenology. For this purpose, thirty elementary school teachers in Tehran in 2020 were interviewed to be saturated. The statistical population in this study is elementary school teachers in Tehran whose subjects (20 males and 10 females) were selected using criterion sampling. Then, the interviews were analyzed and coded according to Dickelman's method. The factors of misbehavior and strategies for improvement were investigated. The strategy of data validation was also conducted with the members. The research examines the factors of misbehavior and its solutions from the teachers' perspective and forms the classification of educational, psychological and physical factors with the categories related to the student, related to the families and related issues. The result of the study shows that all three factors teachers, students and family are involved in this problem, which requires the efforts and cooperation of all factors. From the research results, it is also found that psychological factors such as anxiety and stress play an important role in this problem, and solving psychological problems and persuading and coaxing students can play an important role in improving students' handwriting.

Keywords: Malcalligraphy, Mental, Physical, Phenomenological, Elementary School.

چکیده

هدف از این پژوهش، شناسایی عوامل بدخطی و راه‌حل‌های آن است. پیشرفت در فناوری، اهمیت دستخط و دستورالعمل‌های نوشتن را کاهش نداده است. این پژوهش با هدف کاربردی و رویکرد کیفی و به‌صورت پدیدارشناسی تفسیری صورت گرفته است. بدین‌منظور با سی نفر از معلمان دوره ابتدایی شهر تهران در سال ۱۳۹۹ مصاحبه شد تا داده‌ها به اشباع رسید. جامعه آماری پژوهش شامل معلمان دوره ابتدایی شهر تهران است که سی نفر از آن‌ها (۲۰ آقا و ۱۰ خانم) با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند از نوع ملاکی به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. سپس با بررسی مصاحبه‌ها و کدگذاری آن‌ها به روش دیکلمن و همکاران (۱۹۸۹)، عوامل بدخطی و راهکارهای بهبود آن بررسی شد. همچنین با راهبرد بازبینی اعضا، اعتباریابی داده‌ها صورت گرفت. براساس یافته‌های پژوهش، عوامل بدخطی و راه‌حل‌های آن از دیدگاه آموزگاران بررسی شد و عوامل آموزشی، روانی و جسمی با دسته‌بندی مربوط به دانش‌آموز، مربوط به معلم و مربوط به خانواده ترکیب شدند تا موضوع متمرکزتر تحلیل شود. نتیجه پژوهش نشانگر دخیل‌بودن هر سه عامل معلم، دانش‌آموز و خانواده در این مشکل است که حل آن نیازمند تلاش و همکاری همه عوامل است. همچنین از نتایج پژوهش می‌توان دریافت که عوامل روانی نظیر اضطراب و استرس نقش مهمی در این مشکل دارند و با حل معضلات روانی و تشویق و ترغیب دانش‌آموزان ممکن است اثرات زیادی در بهبود خط دانش‌آموزان داشته باشد.

واژه‌های کلیدی: بدخطی، روانی، جسمی، پدیدارشناسی، دوره ابتدایی.

* دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
** نویسنده مسئول: دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

مقدمه

یکی از عواملی که همواره در نظام آموزشی با چالش‌های فراوانی همراه بوده، توانایی نوشتن است. در صورت رفع‌نشدن این چالش‌ها بخشی از فرایند یاددهی-یادگیری دچار نقص خواهد شد. چندین قرن است که نوشتن بخشی جدایی‌ناپذیر از آموزش کودکان بوده است، اما اکنون خط انسان در معرض تهدید انقلاب کامپیوتر است. اگرچه برنامه‌های پردازش کلمات و فناوری کمکی انکارناپذیر برای کودکانی هستند که در نوشتن مشکل دارند، این پیشرفت‌ها نیاز به آموزش خط را از بین نمی‌برد. دستخط مناسب برای زبان‌آموزان مهارتی اساسی است (مینکیونگ، یو و اسکات، ۲۰۲۱). البته پیشرفت در فناوری، درک اهمیت دستخط و دستورالعمل‌های دست‌نویسی را بسیار تغییر داده است، اما اهمیت نوشتن در یادگیری را نمی‌توان انکار کرد. از این‌رو درک صحیح عواملی که می‌تواند سبب بدخطی شود، ضروری است. خط خوب، عنصری اساسی برای کسب موفقیت در تحصیل و در دوران مدرسه است (هوایی، آزاد، علیزاده زارعی و عبادی، ۲۰۱۸). مشکلات دستخط یکی از مهم‌ترین مشکلات حوزه اختلال‌های یادگیری محسوب می‌شود. دستخط مهارت پیچیده‌ای است که از ترکیب عملکردهای گوناگون از جمله کنترل حرکتی ظریف، توجه، حس حرکت، حس عمق، و مهارت‌های ادراکی-دیداری به دست می‌آید (سوتی، لام ریگی، او هوارد و لئونگ سیسیلیا و لی-تسانگ، ۲۰۱۱). به‌طور کلی دستخط مهارتی متکی بر مهارت‌های ادراکی، حرکتی، شناختی و زبان‌شناختی است (بارا و جنتاز، ۲۰۱۱). به بیان جامع‌تر دستخط عبارت است از توانایی نوشتن حروف و اعداد به‌صورت خوانا و در مدت معین (سلیمی، ۱۳۸۷)؛ بنابراین دستخط مهارت‌های مکانیکی نوشتن است، مانند خوانایی و سرعت نوشتن که تمرکز این پژوهش روی خوانایی این مهارت است.

خط خوب یکی از مهارت‌هایی است که باید از سنین کم به دانش‌آموزان آموخته شود. در غیر این صورت بخشی از فرایند آموزش دچار نقص خواهد شد. دستخط مهارتی دشوار برای کودکان است. برآوردها نشان می‌دهد ۵ تا ۳۳ درصد از مشکلات نوشتاری کودکان در سنین دبستان دیده می‌شود (دینه‌هارت، ۲۰۱۵). استفاده از کاغذ و ابزار نوشتن کاری است که دانش‌آموز مکرر و به‌صورت رایج هر روز در مدرسه انجام می‌دهد و دانش‌آموزان اغلب زمانی را که در مدرسه هستند صرف نوشتن می‌کنند (مار و دیمو، ۲۰۰۶). دستخط، مهارتی اساسی است که فرایندهای حرکتی مفید را تقویت می‌کند و باید در طول سال‌های اولیه زندگی کودک آموزش داده شود (جونز و هال، ۲۰۱۳). وجود مشکل در فرایند یادگیری خط اغلب به عملکرد ضعیف در مدرسه منجر می‌شود (وینتر و کارترل، ۲۰۰۸)؛ بنابراین فشار مدرسه و مقایسه دانش‌آموزان با دستخط ضعیف و قوی در مدرسه بر اعتمادبه‌نفس و خودکارآمدی دانش‌آموزان دارای مشکلات دستخط، تأثیر منفی دارد (انجل یگر، ناگوکریانو و روزن بلوم، ۲۰۰۹). براساس پژوهش فدر و ماجنر (۲۰۰۷) عملکرد دستخط بر تصور دانش‌آموز از خود، پیشرفت علمی و نگرش و رفتار فرد تأثیر می‌گذارد. به‌طور کلی دانش‌آموزانی که دستخط بهتری دارند و بهتر می‌نویسند، در بخش‌های دیگر درسی نیز موفق‌تر از دیگران هستند. مطالعات وینتر و کارترل (۲۰۰۸) و همچنین پژوهش فدر و ماجنر (۲۰۰۷) نشان می‌دهد

دانش‌آموزانی که دستخط خود را بهبود می‌دهند پیشرفت زیادی در دیگر درس‌ها خواهند داشت. بسیاری از معلمان سالخورده اهمیتی به دستخط دانش‌آموزان نمی‌دهند، اما دستخط بد می‌تواند به ضعف در دیگر درس‌ها منجر شود (تیموری، ۱۳۷۹). بدین ترتیب کمک به این دانش‌آموزان سبب می‌شود در مدرسه از حداکثر توانایی خود استفاده کنند و در جامعه سازگاری بهتری داشته باشند (سان، وانگ، ریچارد و لیو، ۲۰۲۱). مشکلات خوانانویسی در ۸۰ درصد کودکان دبستانی، حتی کسانی که دارای هوشی طبیعی هستند و همچنین مشکلات عصب‌شناختی واضحی ندارند، دیده می‌شود (بهرامی، علیزاده و کاظمی، ۱۳۹۷).

این معضل عوامل و راه‌حل‌های مختلفی دارد. عوامل بدخطی را می‌توان به سه دسته عوامل مربوط به خانواده، معلم و دانش‌آموز تقسیم کرد (نویدبخش و بختیاری فایندری، ۱۳۹۵). از عوامل مربوط به خانواده، بی‌توجهی اولیه به خط بچه‌ها و طرز نوشتن آن‌ها یا سرمشق نادرست‌دادنشان است. همچنین والدینی که خودشان بدخط هستند، زمینه‌هایی برای بدخطی فرزندان را فراهم می‌کنند (تیموری، ۱۳۷۹). بدخطی والدین سرمشق نامناسبی برای کودکان است. از آنجا که خوشنویسی مهارتی است که باید آموخته شود، چنانچه کودک در خانواده‌ای زندگی کند که اعضای آن از ذوق و استعداد بیشتری برخوردار باشند. کودک نیز زمینه بیشتری برای این امر دارد. خانواده‌هایی نیز که به‌صورت دیکتاتوری و دموکراسی و آزادی مطلق اداره می‌شوند، تأثیرات متفاوتی بر عملکرد دانش‌آموز دارند. افرادی که دوران کودکی خود را در خانه‌ای آکنده از استبداد و خودخواهی می‌گذرانند، هیچ‌گاه فرصتی برای ابراز وجود و نشان‌دادن قابلیت‌ها و گرایش‌های خود به‌دست نمی‌آورند. کودکانی که در خانواده‌هایی زندگی می‌کنند که به فرزندان خود بی‌اعتنا هستند و از تشویق و تنبیه به‌موقع برای انجام تکالیف فرزندان‌شان استفاده نمی‌کنند، درواقع انگیزه لازم را برای انجام بهتر تکالیف ندارند. چنین کودکانی اغلب با اکراه و بی‌میلی اقدام به نوشتن می‌کنند و نتیجه عملکرد آن‌ها رضایت‌بخش نخواهد بود (سیف، ۱۳۸۵).

همچنین اگر معلم خط خوبی داشته باشد و حروف را نیز به‌خوبی آموزش دهد و در این رابطه با استفاده از بازی و تمرین عضلات کودک را تقویت کند، بیشترین تأثیر را در خوب‌نویسی و خوانانویسی خواهد گذاشت. معلمان بسیاری از مدارس ابتدایی نقش خود در تدریس مؤثر دستخط را نادیده می‌گیرند. توجه به آموزش دستخط توسط معلمان و زمان اختصاص داده‌شده برای تمرین در ساعات مدرسه کاهش یافته است. یکی از دلایل این موضوع توجه بیشتر به سایر اولویت‌های برنامه درسی است که در سال‌های اخیر مورد توجه گرفته‌اند (پولیچینو، ۲۰۱۶). گاهی کتاب‌های درسی هم اشکالاتی در این زمینه دارند که معلم باید آن‌ها را به‌خوبی ببیند و با تذکر به‌موقع اجازه ندهد در شاگردانش دوگانگی ایجاد شود. بدخطی و خوانانبودن خط آموزگار و بی‌توجهی او به خط شاگردان نیز عاملی در ایجاد بدخطی و اختلال خط است. بهتر است معلمان از دادن تکالیف زیاد در منزل خودداری کنند. مواجهه‌شدن دانش‌آموز با حجم زیاد تکالیف نیز موجب بدخطی دانش‌آموز می‌شود. صبر و حوصله و دادن مقدار معینی تمرینات عضلانی به دانش‌آموز کمک می‌کند

عضلات دست را کنترل کند (کیس اسمیت، ۲۰۰۲). معلم وظیفه اصلی آموزش خط را برعهده دارد. پیشرفت دستخط دانش‌آموز تحت تأثیر میزان آموزش دستخط در کلاس است که تحت تأثیر تمایل معلمان به آموزش این مهارت است (گراهام و همکاران، ۲۰۰۸). برخی از مربیان تمرکز خود را روی دستورالعمل‌های خط مانند نحوه گرفتن قلم، فاصله بین حروف و کلمات، نوشتن کلمات و جملات با تأکید بر تمرین منظم می‌گذارند (شارپ و براون، ۲۰۱۵). به‌طور کلی درک کامل از دستخط و تصورات مربوط به آموزش دستخط در بین مربیان، نیاز به یک تحلیل عمیق دارد.

برای ارتقای سطح عملکرد دانش‌آموزان، انجام کارهایی مانند ترکیب فعالیت‌های حرکتی بصری، اجرای مهارت‌های حرکتی مناسب، افزایش درک بصری و شناخت مشکلات پردازش حسی مورد نیاز است. به‌طور کلی خط، مهارت ادراکی-حرکتی پیچیده‌ای است که به بلوغ و یکپارچگی تعدادی مهارت شناختی-ادراکی و حرکتی بستگی دارد که از طریق آموزش ایجاد می‌شود (فدر و مجنر، ۲۰۰۷؛ فلچر، لیون، بارنز و فوجس، ۲۰۰۷). به نظر بسیاری از محققان، سطح خاصی از توانایی شناختی و زبانی قبل از آموزش نوشتن مورد نیاز است. مهارت‌های شناختی شامل توجه، حافظه، ادراک و زبان روی یادگیری مهارت‌های حرکتی مؤثر هستند و در هنگام مواجه شدن با اختلالات نوشتاری باید جنبه‌های مختلف مهارت‌های شناختی ارزیابی شوند (مار ویندسور و کرماک، ۲۰۰۳)؛ بنابراین شرایطی مناسب برای نوشتن دانش‌آموزان لازم است. براساس این اطلاعات می‌توان گفت باید اهمیت بیشتری برای دستخط قائل شد. به عقیده بسیاری از محققان مانند زینهوا، گوان، چو و هونگبو (۲۰۲۱)، اسپیر سورلینگ (۲۰۰۶)، فدر و ماجنر (۲۰۰۷)، هوایی، آزاد، علیزاده زارعی و عبادی (۲۰۱۸) و دینهارت (۲۰۱۵) پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه‌ای مستقیم با دستخط آن‌ها دارد.

نویدبخش و بختیاری فایندری عوامل بدخطی را به سه دسته مربوط به دانش‌آموز، والدین و معلم دسته‌بندی کردند که تقسیم‌بندی جامعی نیست و به دلیل گستردگی امکان تحلیل مناسبی ندارد. در این پژوهش هرکدام از عواملی که مربوط به خانواده، معلم یا دانش‌آموز است به دسته‌های عوامل آموزشی، عوامل جسمی و ژنتیکی، عوامل محیطی و عوامل روانی دسته‌بندی می‌شود تا بتوان جزئی‌تر عوامل را بررسی کرد و به ارائه راه‌حل‌های آن پرداخت. به‌طور کلی تحقیقات کمتری به مسئله دستخط و خوانانویسی پرداخته است. باید بر تقویت و توان‌بخشی دستخط افراد تأکید صورت گیرد. دینهارت (۲۰۱۵) در پژوهشی طول مدت تکلیف نوشتن در کودکان با و بدون مشکلات دستخط را بررسی کرد. نتایج این مطالعه نشان داد کیفیت و سرعت نوشتن با توجه به طول مدت نوشتن متفاوت است. اسمیت، هلند، لان و وایت (۲۰۱۲) تأثیر برنامه آموزشی مشارکتی برای دانش‌آموزان کلاس اول را مطالعه کردند. در این مطالعه اثرگذاری برنامه مشارکتی نوشتن و دستخط بر دانش‌آموزان کلاس اول با گروه‌های با خوانایی کم، متوسط و زیاد بررسی شد. نتایج نشان داد این برنامه در افزایش خوانایی و سرعت دستخط و روان‌نوشتن سودمند است. شولنوس و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «نحوه گرفتن قلم و تأثیر آن بر سرعت و خوانایی دستخط کودکان» نشان دادند هیچ رابطه معناداری بین نحوه گرفتن قلم و سرعت و خوانایی دستخط وجود ندارد. انگل، ناگاوکر

و روزنبوم (۲۰۰۹) در مطالعه‌ای که روی ۲۱ کودک انجام دادند، دریافتند روش خودسنجی دانش‌آموزان با نرم‌افزار روی تبلت تا حد زیادی مشکل بدخطی را حل می‌کند. همچنین بارها و گنتراز (۲۰۱۱) در پژوهشی که روی ۲۱ دانش‌آموز کلاس‌اولی انجام دادند، با تقویت هماهنگی درک بصری و کنترل حرکتی آن‌ها بهبود زیادی در دستخط آن‌ها مشاهده کردند. ناصرپور، درانی و صالحی (۱۳۹۸) نیز در مطالعه «شناسایی عوامل مؤثر در اختلالات املا نویسی دانش‌آموزان ابتدایی» به اختلال‌های متعدد در نوشتن اشاره کردند و بر ضرورت توجه جدی‌تر به این موضوع تأکید کردند. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد هفت مضمون اصلی عوامل فردی، محیطی، ژنتیکی، روان‌شناختی، زبان‌شناختی، برنامه‌ای و ادراکی موجب ایجاد یا تشدید اختلال در درس املا می‌شود.

همان‌گونه که بیان شد، پژوهشگران متعددی به بررسی اختلالات نوشتن پرداخته‌اند. اما مطالعات اندکی در زمینه دستخط انجام شده است. شایان ذکر است مطالعات اندکی که در موضوع دستخط انجام شده اثرگذاری هریک از مضامین را به‌صورت مختص روی دستخط بررسی کرده و پژوهش‌های جامع برای شناسایی عوامل و راهکارها صورت نگرفته است. نگرش مدیران و معلمان نیز به موضوع دستخط به‌عنوان یک هنر است و اهمیت چندانی برای آن قائل نیستند. حتی والدین دانش‌آموزان نیز به این مشکل فرزندشان اهمیت نمی‌دهند. با توجه به اینکه یکی از نویسنده‌های این مقاله معلم است و هفت سال سابقه تدریس در محیط‌های آموزشی مدارس را دارد، نمونه‌های متعددی از اثرگذاری دستخط دانش‌آموزان بر عملکرد دانش‌آموز را مشاهده کرده است که نشانگر اهمیت این موضوع است؛ بنابراین شناسایی عوامل ایجاد بدخطی و راه‌حل‌های آن اهمیت زیادی دارد. تجربه تدریس این محقق بیانگر موارد متعددی است که وضعیت تحصیلی دانش‌آموز با بهتر شدن دستخطش بهبود یافته است. بدین ترتیب در این پژوهش با مصاحبه با معلمان، عوامل بدخطی و راه‌حل‌های آن شناسایی می‌شود. با دسته‌بندی عوامل و راه‌حل‌های آن می‌توان برنامه‌ریزی بهتری برای بهبود و اصلاح دستخط دانش‌آموزان کرد که موجب پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان می‌شود. مطالعه حاضر به سؤالات اصلی زیر پاسخ می‌دهد:

به نظر معلمان، عوامل بدخطی دانش‌آموزان دوره ابتدایی چیست؟

به نظر معلمان، کدام عامل در به‌وجود آمدن مشکل بدخطی بیشترین نقش را دارد؟

به نظر معلمان، چه راهکاری برای بهبود وضعیت دستخط دانش‌آموز وجود دارد؟

معلمان برای اصلاح خط چه اقداماتی انجام داده‌اند؟

روش پژوهش

این پژوهش با هدف کاربردی و رویکرد کیفی و به‌صورت پدیدارشناسی تفسیری صورت گرفته است. بدین منظور با سی نفر از معلمان دوره ابتدایی شهر تهران در سال ۱۳۹۹ مصاحبه انجام شد تا به اشباع رسید. شرکت‌کنندگان در این پژوهش به‌صورت هدفمند از نوع ملاکی انتخاب شدند. ملاک‌های نمونه‌گیری نیز داشتن حداقل مدرک کارشناسی ارشد، سابقه آموزگاری در دبستان به مدت حداقل پنج سال، علاقه‌مندی به

موضوع پژوهش و اهمیت‌دادن به مسئلهٔ خوش‌خطی بود. همچنین به‌منظور تحلیل یافته‌های حاصل‌شده از مصاحبه‌ها از روش هفت‌مرحله‌ای دیکلمن، آلن و تانر (۱۹۸۹) استفاده شد که مراحل آن به‌صورت زیر است:

۱. متن تمامی مصاحبه‌ها برای رسیدن به درک کلی از پدیدهٔ مورد مطالعه، چندین مرتبه خوانده شد؛
 ۲. هریک از مصاحبه‌ها با استفاده از روش تفسیر متون، برای آشکارسازی معانی نهفته در مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان بررسی شد. همچنین خلاصه‌ای تفسیری از مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان تهیه شد و سپس با هدف تعیین مضامین اولیه، کدبندی هریک از مصاحبه‌ها با توجه به معانی استخراج‌شده صورت گرفت؛

۳. برای رسیدن به درکی مشترک از توصیفات مشارکت‌کنندگان، متون کدگذاری‌شده مطالعه شد. پس از مشخص کردن مضامین اصلی، تحلیل گروهی از همهٔ خلاصه‌های توصیفی انجام گرفت.

۴. به‌منظور تشخیص تناقض‌های احتمالی در تفاسیر ارائه‌شده از طرف تیم تحقیق، با مراجعهٔ مجدد به متن اصلی مصاحبه‌ها یا تماس تکمیلی با مشارکت‌کنندگان، برخی موارد تناقض و ناسازگاری بین داده‌ها شناسایی و برطرف شدند. همچنین در این مرحله برای هریک از مصاحبه‌ها، تحلیلی ترکیبی بین محققان تدوین شد؛

۵. مقایسه و مقابلهٔ متن مصاحبه‌ها با هم برای شناسایی و توصیف معانی مشترک از مضامین انجام گرفت؛

۶. الگوهایی که مضامین مختلف شناسایی‌شده را به یکدیگر پیوند می‌زنند، به‌منظور مشخص کردن الگوریتم بررسی مجدد شدند و یافته‌های مطالعه در قالب مضمون‌های اصلی استخراج و طرح نهایی یافته ارائه شد؛

۷. با کسب نظرات نهایی اعضای تیم پژوهش و دیگر افراد آشنا به محتوا و شیوهٔ مطالعه، تهیهٔ گزارش نهایی انجام گرفت.

شیوهٔ اجرای پژوهش

با توجه به اینکه یکی از پژوهشگران آموزگار است و سابقهٔ آشنایی با مدیران آموزش و پرورش را دارد، دسترسی مناسبی برای انتخاب شرکت‌کننده‌ها وجود داشت؛ بنابراین آموزگاران علاقه‌مند به مشارکت در پژوهش که ملاک‌های لازم را داشتند، انتخاب شدند و مصاحبه با آنها صورت گرفت. مصاحبه‌ها به‌صورت حضوری در مدرسه و به مدت تقریبی یک ساعت انجام شد. شایان ذکر است که مصاحبه با رعایت کامل اصول اخلاقی و رضایت شرکت‌کننده‌ها صورت گرفت. با توجه به ساختاریافته‌بودن مصاحبه، سؤالات زیر به‌منظور استفاده در مصاحبه طراحی شد.

بدین‌منظور چهار سؤال طراحی شد که عبارت‌اند از:

۱. عوامل بدخطی دانش‌آموزان دورهٔ ابتدایی چیست؟

۲. کدام عامل نقش بیشتری دارد؟

۳. چه روش‌هایی برای حل این مشکل وجود دارد؟

۴. شما از کدام راه‌حل استفاده کرده‌اید؟

ابزار سنجش

در این پژوهش از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته^۱ استفاده شد که دارای ویژگی‌های مختلفی است، از جمله اینکه سؤالات از قبل طراحی شده‌اند. نخست از یک پرسشنامه رسمی استفاده شد که در آن همه پرسش‌ها فهرست‌بندی شده‌اند. مصاحبه ساختاریافته همراه با تعامل بین مصاحبه‌گر و مصاحبه‌شونده است و به همین علت می‌تواند رودررو، به کمک رایانه یا تلفن به انجام برسد. در این روش انعطاف‌پذیری و تغییرپذیری به حداقل و استانداردسازی به حداکثر می‌رسد. در این نوع مصاحبه پژوهشگر نقشی خنثی ایفا می‌کند و بر پاسخ‌های منطقی بیش از پاسخ‌های هیجانی تأکید می‌کند. اگر پژوهشگر احساس کند به کاوش و جست‌وجوی بیشتری نیاز دارد، می‌تواند سؤال‌های تکمیلی را مطرح کند. شایان ذکر است با توجه به کیفی بودن پژوهش، یافته‌ها با راهبرد بازبینی اعضا اعتباربخشی شد (سیف، ۱۳۹۶).

یافته‌های پژوهش

در این قسمت به بررسی عوامل بدخطی و راه‌حل‌های آن پرداخته می‌شود. با توجه به مصاحبه‌ای که با آموزگاران صورت گرفت، عوامل بدخطی و راه‌حل آن بررسی شد. این مصاحبه با سی نفر از معلمان شهر تهران صورت گرفت که مشخصات آن‌ها در جدول ۱ قابل ملاحظه است.

جدول ۱. مشخصات شرکت‌کنندگان در مصاحبه

مکان مصاحبه	زمان مصاحبه	سابقه	تحصیلات	مصاحبه‌شونده
مدرسه کاظمیه	۶۰ دقیقه	۸ سال	دکتری	ز. ف
مدرسه هدی	۵۵ دقیقه	۶ سال	دکتری	م. ش
مدرسه شهید نوری	۶۰ دقیقه	۱۲ سال	دکتری	ف. ع
مدرسه صدیقه کبری (س)	۵۰ دقیقه	۱۸ سال	دکتری	ز. ر
مدرسه قاصدی	۶۰ دقیقه	۹ سال	دکتری	ع. ش
مدرسه شهدای مکه	۷۵ دقیقه	۱۷ سال	دکتری	ع. ا
مدرسه شهدای مکه	۶۰ دقیقه	۲۱ سال	دکتری	م. ا
مدرسه کاظمیه	۵۵ دقیقه	۱۵ سال	دکتری	س. ع
مدرسه کاظمیه	۵۲ دقیقه	۶ سال	فوق لیسانس	ز. ف
مدرسه شهید کاظمی	۶۵ دقیقه	۱۴ سال	فوق لیسانس	م. ش
مدرسه شهید کاظمی	۷۰ دقیقه	۱۱ سال	فوق لیسانس	ح. م

ادامه جدول ۱. مشخصات شرکت‌کنندگان در مصاحبه

مکان مصاحبه	زمان مصاحبه	سابقه	تحصیلات	مصاحبه‌شونده
مدرسه شهید کاظمی	۵۳ دقیقه	۵ سال	فوق لیسانس	م. ت
مدرسه شهید نوری	۵۰ دقیقه	۱۷ سال	فوق لیسانس	ش. ح
مدرسه شهید نوری	۵۶ دقیقه	۸ سال	فوق لیسانس	ه. ح
مدرسه شهید نوری	۶۵ دقیقه	۱۰ سال	فوق لیسانس	ح. ت
مدرسه شهید نوری	۹۰ دقیقه	۱۳ سال	فوق لیسانس	ف. م
مدرسه شهید نوری	۶۸ دقیقه	۱۰ سال	فوق لیسانس	ز. م
مدرسه علامه مجلسی	۷۱ دقیقه	۷ سال	فوق لیسانس	ع. م
مدرسه علامه مجلسی	۵۲ دقیقه	۱۲ سال	فوق لیسانس	م. م
مدرسه علامه مجلسی	۵۷ دقیقه	۱۵ سال	فوق لیسانس	ع. م
مدرسه شهید کلاهدوز	۶۴ دقیقه	۲۵ سال	فوق لیسانس	ر. غ
مدرسه شهید کلاهدوز	۵۱ دقیقه	۱۸ سال	فوق لیسانس	س. ا
مدرسه شهید کلاهدوز	۶۳ دقیقه	۱۵ سال	فوق لیسانس	س. ت
مدرسه شهید کلاهدوز	۵۴ دقیقه	۲۳ سال	فوق لیسانس	ح. د
مدرسه صدیقه کبری (س)	۶۸ دقیقه	۱۴ سال	فوق لیسانس	م. ش
مدرسه صدیقه کبری (س)	۷۲ دقیقه	۸ سال	فوق لیسانس	و. ت
مدرسه هدی	۷۵ دقیقه	۷ سال	فوق لیسانس	ع. ر
مدرسه هدی	۵۳ دقیقه	۱۳ سال	فوق لیسانس	م. ب
مدرسه هدی	۸۰ دقیقه	۲۰ سال	فوق لیسانس	ث. ر
مدرسه هدی	۷۴ دقیقه	۲۸ سال	فوق لیسانس	ب. ش

پس از مصاحبه با شرکت‌کنندگان، یافته‌ها به روش هفت‌مرحله‌ای دیکلمن و همکاران (۱۹۸۹) کدگذاری و مصادیق دسته‌بندی شد و هرکدام در یکی از مقوله‌های عوامل آموزشی، جسمی و روانی قرار گرفت که هرکدام می‌تواند مربوط به معلم، دانش‌آموز و یا خانواده باشد. اکنون که اهمیت موضوع مشخص شد لازم است عوامل مؤثر در بدخطی را بررسی نموده تا بهتر به بررسی راه‌حل‌ها پرداخته شود.

۱. به نظر معلمان عوامل بدخطی دانش‌آموزان دوره ابتدایی چیست؟

برای رفع یک مشکل ابتدا باید علت ایجاد آن را شناسایی کرد. این امر نه تنها به حل مشکل کمک می‌کند، بلکه می‌تواند سبب پیشگیری شود تا مشکلات ایجاد نشوند. یافته‌های حاصل از ادراک معلمان درباره عوامل بدخطی در نه مضمون اصلی روانی مرتبط با دانش‌آموز، روانی مرتبط با خانواده، روانی مرتبط با معلم، جسمی مرتبط با دانش‌آموز، جسمی مرتبط با خانواده، جسمی مرتبط با معلم، آموزشی مرتبط با دانش‌آموز، آموزشی مرتبط با خانواده و آموزشی مرتبط با معلم استخراج شد. یافته‌های حاصل از مصاحبه با معلمان کدگذاری و دسته‌بندی شده و در زیر قابل مشاهده است.

مضمون اصلی ۱: عوامل روانی مربوط به دانش آموز**زیرمضمون ۱-۱: اضطراب و استرس**

استرس و اضطراب احساس ناخوشایندی است که گاهی با آن مواجه می‌شویم. این احساس در حقیقت واکنشی به رویدادها و شرایط دلهره‌آوری است که در زندگی فرد ایجاد می‌شود. اگر علائم استرس و اضطراب طولانی باشد سبب ایجاد اختلال در زندگی شخص می‌شود که البته می‌توان آن را کنترل و درمان کرد. بروز استرس و اضطراب می‌تواند دلایل مختلفی داشته باشد. عوامل ارثی و ژنتیکی، حوادث کودکی، عوامل زیست‌شناختی و جسمانی (اختلال در سیستم هورمونی) و عوامل محیطی و اجتماعی (زلزله، سیل، مشکلات خانوادگی) از جمله مواردی هستند که می‌توانند سبب ایجاد استرس و اضطراب در شرایط مختلف شوند. اضطراب و استرس در هر زمینه‌ای موجب ایجاد اختلال می‌شود. دانش‌آموزی که از آرامش کافی برخوردار نباشد و استرس زیادی داشته باشد، موفقیت کمتری کسب می‌کند. اغلب معلمان از نقش مهم عوامل روانی در ایجاد این مشکل می‌گفتند. س. ع در این زمینه اظهار داشت: «شاگردان زیادی داشتیم که فرزندان طلاق بودند یا والدینشان مشکلات خانوادگی داشتند. این کودکان دچار اضطراب شدیدی هستند؛ آموزش دادن آن‌ها بسیار دشوار است و معمولاً هم بدخط هستند. احساس ترس و بی‌قراری همواره با یک فرد استرسی همراه است. این بی‌قراری‌ها به شدت به وضعیت تحصیلی دانش‌آموز آسیب می‌زند. به نظر من درست و زیبا نوشتن نیاز به آرامش دارد. اکثر شاگردان بدخطم استرسی بودند. هر بار هم که برایشان وقت گذاشتم که بهتر و زیباتر بنویسند، موفق نشدم و به نتیجه قابل‌اعتنایی نرسیدم.»

زیرمضمون ۱-۲: اعتماد به نفس ناکافی

خودباوری یا اعتماد به نفس یکی از شرایط روانی است که شخص در آن به خاطر تجربه‌های قبلی، به توانایی‌ها و استعدادهای خود اعتماد و باور دارد. اعتماد به خویشتن، نقشی حیاتی در توسعه و پیشرفت و موفقیت‌های یک فرد ایفا می‌کند. یکی از ویژگی‌های مثبتی که فرد برای موفق شدن نیاز دارد، اعتماد به نفس است. اعتماد به نفس ویژگی ذاتی و ثابتی نیست، بلکه یک توانایی است که می‌تواند به مرور زمان به دست بیاید و بهبود پیدا کند. اعتماد به نفس اجتماعی می‌تواند با تمرین در محیط‌های اجتماعی مانند مدرسه تقویت شود. ب. ش یکی از مهم‌ترین دلایل بدخطی را اعتماد به نفس ناکافی دانش‌آموز می‌دانست و می‌گفت: «زمانی که یک دانش‌آموز مدام به خودش بگوید من بدخط هستم و توانایی نوشتن با خط زیبا را ندارم، من به عنوان معلم هیچ کاری نمی‌توانم بکنم؛ چون محصل خودش را باور ندارد. مردد بودن و مقایسه کردن با دیگران در این افراد سبب سرخوردگی می‌شود و توانایی انجام درست کار را از آن‌ها می‌گیرد. به نظر من در بسیاری موارد، ریشه بدخطی این است که دانش‌آموز خود را ذاتاً بدخط می‌داند و فکر می‌کند استعداد اصلاح خط خود را ندارد.»

زیرمضمون ۱-۳: علاقه ناکافی

علاوه بر استعداد، اراده و پشتکار برای موفقیت در کار لازم است تا عنصر دیگری به نام علاقه وجود داشته باشد. مهارت نوشتن و خوش خطی نیز از این امر مستثنا نیست. وجود علاقه در دانش آموز موجب می شود در آن زمینه تلاش و پیگیری بیشتری انجام دهد. یکی از عوامل مهم در بدخطی، علاقه کافی دانش آموزان است. البته مشوقها از سمت خانواده و مدرسه می تواند عامل محرک در ایجاد علاقه و انگیزه در دانش آموز شود. ح. د در این زمینه اظهار کرد: «به نظر من علاقه نشان دادن دانش آموز حرف اول را می زند. چون خوش خطی نمره ای ندارد؛ بنابراین دانش آموزی می تواند خوب بنویسد که اول خودش علاقه داشته باشد. در سیستم آموزشی که اهمیتی برای خط دانش آموزان قائل نیستند، دانش آموزی می تواند خوش خط باشد که از علاقه لازم در مسئله خط برخوردار باشد. البته نقش مسائل مرتبط دیگر را نمی توان نادیده گرفت، اما از نظر من علاقه مهم ترین مسئله است.»

مضمون اصلی ۲: عوامل روانی مربوط به معلم

علاوه بر تسلط معلم بر آموزش خوش خطی و داشتن دستخط خوب، خود معلم و نوع برخورد او با دانش آموز نیز می تواند در شکل گیری مهارت نوشتن و خوش خطی در کودک تأثیرگذار باشد. تنبیه های شدید و ایجاد احساس شکست و ناکامی برای دانش آموزان سبب بی علاقه گی کودک به یادگیری مهارت ها می شود. استرس شدید هنگام نوشتن و خستگی ناشی از تکالیف زیاد و سنگین نیز می تواند موجب بدخطی دانش آموز شود. معلم باید با رعایت این گونه مسائل از تشدید مشکل بدخطی بکاهد و به حل موضوع پردازد.

زیرمضمون ۲-۱: تندخویی معلم

تندخویی معلم سبب ایجاد اضطراب، دلهره و بی رغبتی در دانش آموزان می شود. این موضوع در خط اهمیت بیشتری دارد. با توجه به اینکه خط یک هنر محسوب می شود، نحوه برخورد معلم نقشی اساسی در وضعیت دانش آموزان ایفا می کند. از دیدگاه س. ت، در تمام مسائل آموزشی تندخوبودن معلم به افت تحصیلی دانش آموزان منجر می شود که خطی نیز از این امر مستثنا نیست. به بیان او: «تندخویی معلم ریشه به وجود آمدن همه مشکلات تحصیلی دانش آموز است. معلم با تندخویی به دانش آموز استرس وارد می کند و آرامش روانی شاگردش را به هم می ریزد. اخلاق بد معلم ذوق دانش آموز را کور می کند و کلاس درس به جای اینکه جای نمود استعدادها باشد، جهنمی برای دانش آموز می شود که برای اتمام زمان آن لحظه شماری می کند. من از دانش آموزی که در چنین کلاسی آموزش می بیند انتظار دیگری ندارم.»

زیرمضمون ۲-۲: پرهیز از تشویق و ترغیب دانش آموزان به خوش خطی

تشویق در درس، اگرچه سبب رشد و پیشرفت کودکان در همان درس می شود، اثر کلی آن به اندازه ای پر دامنه است که دیگر دروس را هم در برمی گیرد؛ زیرا کودک در اثر تشویق، نگرشی مثبت به یادگیری

می‌یابد و به درس و مدرسه علاقه پیدا می‌کند. بدین ترتیب می‌توان گفت پاداش و تشویق، عکس‌العملی است که مربی به دنبال رفتار مطلوب دانش‌آموز از خود نشان می‌دهد و سبب تکرار رفتار در موقعیت‌های بعدی می‌شود. شایان ذکر است که نبود نمره‌ای برای خط، اهمیت این موضوع را بیشتر می‌کند. س. ا به نقش تشویق دانش‌آموزان به خوش‌خطی اشاره کرد و گفت: «از آنجا که خوش‌خطی در کارنامه نمره‌ای ندارد، به یک پیشران نیاز دارد که دانش‌آموز ترغیب شود به خط اهمیت دهد. ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان هنر و تخصص معلم را می‌طلبد که با ایجاد تشویق و رقابت این موضوع را در کلاس جا بیندازد. به‌طور کلی می‌توان گفت اگر تشویق معلم در این زمینه نباشد، تفاوتی بین دانش‌آموز بدخط و خوش‌خط نیست که در بچه‌ها ایجاد سرخوردگی می‌کند.»

مضمون اصلی ۳: عوامل روانی مربوط به خانواده

نقش خانواده را در یادگیری مطلوب دانش‌آموزان نباید نادیده گرفت. از آنجا که خوشنویسی مهارتی است که مانند سایر مهارت‌ها باید آموخته شود، چنانچه کودک در خانواده‌ای زندگی کند که اعضای آن از ذوق و استعداد هنری بیشتری برخوردار باشند و به فرزندان خود توجه کافی کنند، کودک کمتر گرفتار معضل بدخطی می‌شود. نقطه مقابل چنین خانواده‌ای کسانی هستند که به فرزندان خود بی‌اعتنا هستند و از تشویق و تنبیه به‌موقع برای انجام تکالیف فرزندانشان استفاده نمی‌کنند و درواقع انگیزه لازم را برای اجرای بهتر تکالیف در فرزندان خود به‌وجود نمی‌آورند. چنین کودکانی اغلب با اکراه و بی‌میلی به نوشتن اقدام می‌کنند که طبیعتاً نتیجه آن نیز رضایت‌بخش نخواهد بود. کودکانی که در خانواده‌های به‌هم‌ریخته یا خانواده‌های دارای محرومیت فرهنگی و اجتماعی زندگی می‌کنند، از لحاظ عاطفی آسیب شدیدتری می‌بینند و این آسیب عاطفی بر همه زمینه‌های تحصیلی آنان تأثیر می‌گذارد.

زیرمضمون ۳-۱: تندخویی والدین

اخلاق بد والدین در رفتار و عملکرد کودکان تأثیر مستقیم دارد. دانش‌آموزی که والدین بداخلاق و تندخو دارد از آرامش روانی کمتری برخوردار است. همان‌طور که بیان شد، اضطراب و آرامش‌نداشتن از عوامل بدخطی است. ر. غ نیز به نقش خلق‌وخوی والدین اشاره کرد و گفت: «هرساله چند دانش‌آموز خیلی بدخط دارم؛ به‌طوری که برای تصحیح برگه‌های امتحاناتشان به مشکل برمی‌خورم. زمانی که این موضوع را با والدین چند نفر از آنان در میان گذاشتم، پی بردم که تندخویی نقطه مشترک تمام این والدین است. به نظر من تندخویی والدین بر خط دانش‌آموز بسیار تأثیرگذار است.»

مضمون اصلی ۴: عوامل جسمی مربوط به دانش‌آموز

زیرمضمون ۴-۱: ضعیف‌بودن چشم

وجود سلامت جسمانی دانش‌آموز اولین پیش‌نیاز برای آموزش مناسب است. ضعف جسمانی آثار مخربی در

وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان می‌گذارد. یکی از اختلالات که موارد متعددی از دانش‌آموزان گریبانگیر آن هستند، اختلال بینایی است. مشکلات بینایی یکی از دلایل بدخطی کودکان است. کودکان با مشکل بینایی معمولاً هنگام نوشتن چشم خود را به کاغذ نزدیک می‌کنند. م. م در این زمینه اظهار کرد: «شاگرد بسیار بدخطی داشتم که در زمینه‌های دیگر درسی هم ضعیف بود. چشمش مشکل شدید داشت. پس از درمان و حل مشکل بینایی پیشرفت زیادی در همهٔ دروس داشت. دستخطش به قدری بهبود یافته بود که کسی باور نمی‌کرد این خط متعلق به همان فرد بدخط است. اگر معاینات بینایی‌سنجی در مدارس جدی گرفته شود و به‌درستی صورت بگیرد، بسیاری از مشکلات آموزشی دانش‌آموزان حل می‌شود.»

زیرمضمون ۴-۲: ضعف عضلانی دست‌ها

یکی از الزامات برای نوشتن مناسب، داشتن دستانی سالم و بدون نقص است. اگر به دلایل استخوانی اختلالی در عملکرد انگشتان وجود داشته باشد، کودک علاوه بر اینکه دستخط نامناسب دارد، زمان بیشتری نیز برای نوشتن لازم خواهد داشت. علاوه بر مشکل استخوانی انگشتان، وجود هر نوع ضایعه در قسمت‌های فوقانی دست آنان می‌تواند موجب بدخطی کودکان شود. همچنین مواردی مانند فلج مغزی موجب سفتی عضلات کودک شود که حرکات دست او را محدود می‌کند؛ بنابراین به دلیل پایین بودن توان، عضلات قدرت کافی برای گرفتن قلم را ندارد و نوشته‌های دانش‌آموز بسیار کمرنگ و بدون ظرافت می‌شود. در کنار این مشکلات، ضایعات بخش‌هایی از مغز مانند آسیب مخچه می‌تواند با بدخطی بروز یابد. س. ع در این زمینه گفت: «برخی از شاگردانم به‌حدی دچار ضعف عضلانی در ناحیهٔ دست هستند که قادر به نوشتن مناسب نیستند. برخی از آن‌ها به‌زحمت قلم در دست می‌گیرند و برای نوشتن به‌زحمت می‌افتند. چنین کسی حتماً توانایی نوشتن با خط خوب را ندارد تا زمانی که مشکلی حل شود. بارها شده است که شاگردانم را که دچار ضعف در عضلات دست بودند، تشخیص و به والدین آن‌ها اطلاع دادم. پس از درمان، پیشرفت زیادی در عملکرد آن‌ها در نوشتن به‌وجود می‌آید که موجب رفع مشکل بدخطی می‌شود.»

مضمون اصلی ۵: عوامل جسمی مربوط به معلم

زیرمضمون ۵-۱: تشخیص ندادن ضعف دانش‌آموز

گام نخست در رفع یک مشکل و اختلال، تشخیص آن است. در موارد بسیاری، والدین دانش‌آموز از ضعف کودک خود آگاهی ندارند. این موضوع دلایل مختلفی مانند بی‌اهمیتی والدین یا تعصب بیش از اندازهٔ آن‌ها روی فرزندانشان دارد. در این موارد یک معلم آگاه و دلسوز می‌تواند با شناسایی ضعف و اختلال دانش‌آموزان و اطلاع‌دادن آن به والدین به درمان آن کمک کند. در بسیاری از موارد، درمان سادهٔ یک اختلال آثار چشمگیری در وضعیت تحصیلی دانش‌آموز می‌گذارد. معلمانی که مهارت کافی را داشته باشند، قادر به شناسایی مشکل دانش‌آموز هستند. م. ا در این زمینه گفت: «همیشه به طرز نشستن، نگاه کردن و قلم‌گرفتن شاگردانم دقت می‌کنم. با همین ریزبینی‌ها مشکلات و اختلالات زیادی از دانش‌آموزانم را تشخیص و به

خانواده آن‌ها اطلاع دادم. گاهی بیشتر از اینکه تمرکز را نحوه تدریس بگذارم، به دانش‌آموزانم و عکس‌العمل‌های مختلف آن‌ها توجه می‌کنم. دانش‌آموزان بسیاری هستند که دچار اختلالات جسمی هستند و والدینشان اطلاعی ندارند. اما من با استفاده از آموزش‌هایی که دیده‌ام و تجارب مختلفی که دارم آن‌ها را شناسایی کرده و به خانواده آن‌ها اطلاع داده‌ام.»

مضمون اصلی ۶: عوامل جسمی مربوط به خانواده

زیرمضمون ۶-۱: رسیدگی نکردن به وضعیت جسمی دانش‌آموز

نقش خانواده در وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان انکارناپذیر است که موضوع خوش‌خطی نیز از این امر مستثنا نیست. وظیفه اصلی در سلامت جسمانی دانش‌آموزان برعهده والدین آن‌ها است. پایش سلامت که توسط آموزش و پرورش صورت می‌گیرد، به شناسایی اختلالات دانش‌آموز کمک می‌کند، اما درمان و پیگیری آن به والدین بستگی دارد. کوتاهی کردن خانواده دلایل مختلفی دارد. از دلایل مختلف می‌توان به مشکلات مالی، اختلاف پدر و مادر و مشکلات اجتماعی خانواده اشاره کرد. م. ت در این زمینه اظهار داشت: «متأسفانه موارد متعددی بود که دانش‌آموز اختلال جسمانی داشت، مانند ضعیف بودن چشم، ضعف عضلانی و... بارها از والدینشان خواستم کودکان را درمان کنند، اما رسیدگی خاصی ندیدم. در این موارد متأسفانه مشکل بچه‌ها حادث می‌شود و دیگر درمان آن ساده نخواهد بود. به همین صورت اختلالات تحصیلی مانند بدخطی نیز به قوت خود باقی می‌ماند. من به‌عنوان معلم تمام تلاشم را می‌کنم. ولی در این مواقع از بی‌توجهی خانواده‌ها به شدت آسیب روحی می‌بینم. متأسفانه علت اکثر این بی‌توجهی‌ها هم اختلاف‌های پدر و مادر دانش‌آموز است که وسط مشاجره‌هایشان کودک قربانی می‌شود.»

مضمون اصلی ۷: عوامل آموزشی مربوط به دانش‌آموز

مهارت نوشتن مانند دیگر مهارت‌ها نیاز به آموزش دارد. کیفیت این آموزش به نحوه تدریس و فردی که آموزش می‌دهد، بستگی دارد. اما نقش دانش‌آموز در این زمینه انکارنشده است. آموزش هر مهارت، زمانی ثمربخش است که محصل نقش خود را به‌درستی انجام دهد. آموزش قواعد و نحوه نوشتن باید توسط معلم آموزش داده شود. اما درنهایت دانش‌آموز باید این نکات را رعایت کند تا فراگیری به‌خوبی صورت گیرد.

زیرمضمون ۷-۱: تمرین ناکافی

نوشتن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مهارت‌ها که یک انسان در زندگی کسب می‌کند، نیاز به تمرین و ممارست دارد. تمرین کردن به هر اندازه صورت بگیرد، ضعف و کاستی کاهش می‌یابد. تمرین نوشتن نه تنها سبب می‌شود دانش‌آموز نکات نگارشی مانند نحوه گرفتن قلم را رعایت کند، موجب تقویت عضلات دست می‌شود. تعداد زیادی از معلمان نیز بیان کردند که بخش زیادی از به‌وجود آمدن مشکل بدخطی، تمرین نکردن دانش‌آموز است؛ برای مثال، م. ا اظهار داشت: «من وظیفه‌ام را به نحو احسن انجام می‌دهم و اهمیت زیادی

به این موضوع می‌دهم. بارها آموزش درست گرفتن قلم و نوشتن صحیح و زیبا را به شاگردانم آموزش داده‌ام. اما دانش‌آموز اهمیت نمی‌دهد و کار خودش را می‌کند و تمرینی برای این کار در خانه انجام نمی‌دهد. درست است که آموزش توسط معلم باید با کیفیت و مناسب باشد، اما در نهایت دانش‌آموز است که باید بنویسد و تمرین کند. هیچ کاری بدون تمرین درست نمی‌شود. باور کنید شاگردان با استعداد در خوشنویسی به دلیل اینکه تمرین نمی‌کنند، از بقیه دانش‌آموزان بدخط‌تر هستند.»

زیرمضمون ۷-۲: سریع و با عجله نوشتن

یکی از مقوله‌هایی که موجب بدخطی در نوشتن می‌شود، سرعت در نوشتن است. این مسئله حتی در کسانی که خوش‌خط هم هستند، دیده می‌شود. عجله در نوشتن سبب می‌شود نکات آموزشی در نوشتن رعایت نشود و انگیزه لازم برای زیبانویشتن از دست برود. دانش‌آموزی که به سریع‌نوشتن و با عجله تکالیف را انجام‌دادن عادت کند، دچار بدخطی می‌شود. از دیدگاه م. ت: «دانش‌آموزان متعددی دارم که وضعیت تحصیلی مناسبی دارند. حتی دستخط خوبی دارند. به طوری که گاهی از آن‌ها خواسته‌ام که یک جمله یا کلمه را با خط خوب بنویسند و بسیار هم خوب نوشته‌اند، اما در مواقع معمولی به دلیل تندنوشتن و عجله‌داشتن بدخط می‌نویسند. یکی از همکارانم که خطاط هم هست، زمانی که با سرعت می‌نوشت بسیار بدخط می‌نوشت. مهارت نوشتن باید با صبر و حوصله صورت بگیرد، وگرنه سرعت و عجله مانع رعایت کردن برخی اصول در خط می‌شود.»

مضمون اصلی ۸: عوامل آموزشی مربوط به معلم

معلم باید نحوه صحیح گرفتن کاغذ و قلم مانند زاویه دست با کاغذ، مکان گرفتن قلم و فاصله مناسب سر با کاغذ را به دانش‌آموز بیاموزد. همچنین باید به دانش‌آموز بیاموزد هنگام نوشتن کلمات، به شیوه نوشتن کلمه و جهت حرکت قلم روی کاغذ دقت کند تا مشکل خود را دریابد (سیف، ۱۳۸۵). محول کردن تکلیف زیاد به دانش‌آموز، بدخطی معلم و برخورد تند معلم با دانش‌آموز بدخط، این اختلال را تشدید می‌کند. در کنار این مسائل، معلم باید به شکل قرارگرفتن کاغذ در مقابل کودک و حرکات ظریف کودک نیز توجه داشته باشد و با حوصله و توجه، ضعف‌ها و دلایل بدخطی کودک را در نظر بگیرد. برخی از دانش‌آموزان در هنگام نوشتن سرشان را به کاغذ می‌چسبانند یا کاغذ را بیش‌ازحد کج می‌گذارند. برخی قلم را طوری در دست می‌گیرند که نوشته‌های خود را نمی‌بینند. بعضی دیگر نیز آنقدر قلم را بالا می‌گیرند که قادر به کنترل حرکات دست در هنگام نوشتن نیستند. با این توضیحات معلم باید به کودکان، نحوه صحیح قرارگرفتن کاغذ و بدن و شیوه صحیح گرفتن قلم را بیاموزد. همچنین باید به کودک بیاموزد در هنگام نوشتن به آنچه می‌نویسد، یعنی جهت حرکت دست خود روی کاغذ نگاه کند. در غیر این صورت حروف را در هم می‌نویسد یا خط به سمت بالا و پایین خط زمینه منحرف می‌شود.

زیرمضمون ۸-۱: بدخط بودن معلم

از دیگر مشکلاتی که مشکل بدخطی ایجاد می‌کند، بدخطی معلم است. این مسئله در صورتی که معلمان پایه اول و دوم بدخط باشند، تشدید می‌شود. دانش‌آموز از معلم خود در نحوه نوشتن الگو می‌گیرد. اگر معلمی خوش‌ذوق و با خط زیبا بنویسد، انگیزه و رغبت در دانش‌آموزان نیز بیشتر می‌شود. زمانی که معلم در یک مسئله ناتوان باشد، نمی‌تواند آن را به دیگران بیاموزد. به بیان م. ح: «زمانی که دستخط همکارانم را می‌بینم به دانش‌آموزان حق می‌دهم که این‌گونه بنویسند. وقتی معلم توانایی نوشتن با خط مناسب را ندارد چگونه می‌تواند به شاگردانش آموزش دهد؟ به نظر من ابتدا باید معلمان آموزش ببینند که بتوانند درست و زیبا بنویسند و به دانش‌آموزان هم آموزش دهند. اگر معلم به‌عنوان الگو و مربی دانش‌آموزان بدخط باشد، انگیزه و رغبت در بچه‌ها از بین می‌رود. معلمی که خودش نتواند کاری را به درستی انجام دهد قادر نخواهد بود این مسئله را به کس دیگری بیاموزد.»

زیرمضمون ۸-۲: اهمیت ندادن معلم

نحوه نوشتن و بدخطی برای بسیاری از معلمان اهمیت ندارد و در این زمینه آموزشی به دانش‌آموزان نمی‌دهند. اهمیت ندادن معلم موجب می‌شود تذکر و تشویق به دانش‌آموزان بدخط و خوش‌خط صورت نگیرد. معلم به‌عنوان محرک می‌تواند با تشویق دانش‌آموزان زمینه رقابت در خوش‌خطی و انگیزه را در شاگردان ایجاد کند. تعدادی از شرکت‌کنندگان در پژوهش نیز بر این باور بودند که معلمان اهمیت چندانی به دستخط دانش‌آموزان نمی‌دهند و این موضوع را در به‌وجود آمدن بدخطی بسیار دخیل می‌دانستند. در این زمینه ح. م گفت: «خوش‌خطی اصلاً برای معلمان اهمیتی ندارد. آن‌ها فقط برای دروسی مانند فارسی و ریاضی اهمیت قائل هستند. بیشتر به درست‌نوشتن کلمات اهمیت می‌دهند و اصلاً از دانش‌آموز نمی‌خواهند که زیبا بنویسد یا موضوع را به خانواده دانش‌آموز بدخط اطلاع نمی‌دهند. مسئله‌ای که به آن اهمیت داده نشود، دچار مشکل می‌شود.»

مضمون اصلی ۹: عوامل آموزشی مربوط به والدین**زیرمضمون ۹-۱: اهمیت ندادن والدین به خوش‌خطی**

والدین نقش انکارناپذیری در پیشرفت یا افت تحصیلی دانش‌آموزان دارند. افراط و تفریط در اهمیت دادن به تحصیل دانش‌آموز از طرف والدین موجب افت شدید آن‌ها در زمینه‌های مختلف تحصیلی می‌شود. در زمینه‌ای مانند خط که نمره‌ای در کارنامه ندارد و در بسیاری از مدارس اهمیت زیادی به این مسئله نمی‌دهند، والدین دانش‌آموزان می‌توانند با تشویق فرزندانشان به آن‌ها انگیزه بدهند. اگر دانش‌آموز احساس کند والدین و معلم برای موضوعی اهمیت قائل نیستند، سرخورده می‌شوند و تلاشی برای بهبود آن نمی‌کنند. ع. ش در این زمینه گفت: «به‌کرات برای دانش‌آموزانم دلسوزی کردم و مشکلاتشان را با والدینشان در میان گذاشتم که مشکل بدخطی هم یکی از آن‌ها است. راهکارها را آموزش دادم و حتی پیگیری کردم. متأسفانه برخی

والدین اصلاً برای موضوع خط اهمیت قائل نمی‌شوند و این موضوع را جدی نمی‌گیرند.»

۴. به نظر معلمان کدام عامل در به‌وجود آمدن مشکل بدخطی بیشترین نقش را دارد؟

بیشتر معلمان در پاسخ به سؤال دوم، مسائل روانی را مهم‌ترین عامل بروز اختلال می‌دانستند و اعتقاد داشتند که اکثر دانش‌آموزان با اختلال بدخطی دارای اختلال روانی نیز هستند. اگرچه موضوع مشترکی که در صحبت‌های اکثر معلمان دیده می‌شد، اهمیت‌ندادن به خط بود. این مسئله هم از طرف والدین دانش‌آموز است و هم از طرف کادر مدرسه؛ برای مثال م. م (معلم کلاس دوم) اظهار کرد: «هیچ‌کدام از عوامل آموزشی به خط دانش‌آموزان اهمیت نمی‌دهند: نه والدین نه مدیر و معلم و نه حتی والدین دانش‌آموز؛ یعنی زمانی برای این موضوع در کلاس اختصاص داده نمی‌شود و موضوعی که به آن اهمیت داده نشود با مشکلات فراوانی مواجه است. بارها شده است که خط بد شاگردم را به والدینش اطلاع داده‌ام، اما با بی‌توجهی کامل آن‌ها روبه‌رو شده‌ام.» نکته مهمی که از نتایج بالا می‌توان دریافت، نقش قابل‌توجه معلمان در این موضوع است. معلمانی که به سؤالات پاسخ دادند هرگز نقش خود را نفی نکردند، اما دلایل قابل‌توجهی بیان کردند. ح. ص گفت: «من نقش معلم را در این زمینه انکار نمی‌کنم، اما می‌گویم من به‌عنوان معلم هر قدر تلاش کنم، اگر زحماتم از طرف مدرسه و اولیای دانش‌آموز به شوخی گرفته شود، هیچ نتیجه‌ای ندارد مگر سرخورده‌شدن خودم؛ بنابراین بابت این مسائل مانند گذشته خودم را به آب و آتش نمی‌زنم.» تعداد زیادی از شرکت‌کنندگان پژوهش نیز به نقش مسائل جسمی اشاره کردند و گفتند کسانی که دچار ضعف در قوای جسمانی مانند چشم و دست هستند، در نوشتن دچار مشکل می‌شوند و دستخط خوبی ندارند. یکی از این معلمان ع. ص است که می‌گوید: «منکر نقش‌داشتن مسائل دیگر در دستخط نیستم، اما اعتقاد دارم تمامی دانش‌آموزان باید مورد پالایش جسمی دقیق قرار بگیرند تا از سلامت آنان مطمئن شویم. متأسفانه والدین هم از نقش مهم سلامت جسمانی فرزندشان در وضعیت تحصیلی مطلع نیستند. از نظر من نه تنها خط بد بلکه اکثر مشکلات درسی ناشی از ضعف جسمانی دانش‌آموز است. موارد متعددی از شاگردانم را سراغ دارم که پس از درمان اختلال جسمانی خود پیشرفتی باورنکردنی در وضعیت تحصیلی داشتند.» برخی از معلمان نیز به نقش مسائل آموزشی در بروز مشکل بدخطی اشاره کردند. یکی از شرکت‌کنندگان که مسائل آموزشی را در اولویت بروز این مشکل قرار داد، ع. ک است. به بیان او: «معلمانی که در حال تدریس هستند، توانایی آموزش صحیح را ندارند. به کرات دیده‌ام که خود معلم دستخط خوبی ندارد. من معلم پایه سوم هستم و اغلب دانش‌آموزان با آموزش‌های غلط به این پایه آمده‌اند. متأسفانه تعداد زیادی از معلمان دبستان آگاهی لازم را درباره چگونگی آموزش ندارند و از روش‌های منسوخ‌شده که اغلب با تحقیر و ایجاد استرس در دانش‌آموز همراه است، استفاده می‌کنند. به نظر من مقصر اصلی این وضعیت، آموزش و پرورش و معلمان هستند.»

۳. از نظر معلمان، راه‌حل‌های بدخطی چیست؟

از پاسخ‌هایی که معلمان به سؤالات دادند، یافته‌های مهمی به‌دست آمد. همان‌طور که نظرات درباره

اختلالات روانی در بروز مشکل خط فراوان بود، شرکت‌کنندگان راه‌حل‌های زیادی نیز در این زمینه دادند که بیشتر مربوط به معلم و والدین بود. م. م اظهار کرد: «من به‌عنوان معلم وظیفه دارم از اضطراب و استرس شاگردم بکاهم. اگرچه فضای خانه را نمی‌توانم کنترل کنم، موظفم در مدرسه به او آرامش دهم. این آرامش سبب افزایش دقت و تمرکز دانش‌آموز و حتی ایجاد انگیزه و علاقه در او شده است.» همچنین معلمان بسیاری استفاده از کادر درمانی و همکاری بیشتر وزارت بهداشت و وزارت آموزش و پرورش برای شناسایی اختلال‌ها و رفع آن‌ها را پیشنهاد کردند. این مطلب درباره همه مصادیق درسی صدق می‌کند که مقوله نوشتن و دستخط نیز یکی از آن‌ها است؛ برای مثال ح. ص گفت: «دانش‌آموزی که دچار ضعف قوای دیداری است یا ضعف عضلانی دارد و حتی توانایی گرفتن صحیح قلم را ندارد. دانش‌آموزی که مدام سردرد و سرگیجه دارد، چگونه می‌تواند مطالب درسی را بیاموزد و درست بنویسد و دستخط خوبی داشته باشد؟ گام اول رفع اختلال‌های آموزشی، شناسایی اختلال جسمانی دانش‌آموزان و رفع آن‌ها است. اگر والدین دانش‌آموز کوتاهی کردند و معلم نیز این کوتاهی را به آن‌ها گوشزد نکرد، نظام آموزشی کشور با همکاری نظام بهداشتی قادر است حجم وسیعی از مشکلات را حل کند.» نکته‌ای که حائز اهمیت است، این است که اکثر شرکت‌کنندگان در پژوهش نگاه کلان به مشکل داشته و راه‌حل‌هایی که بیان داشتند، تمام مشکلات تحصیلی دانش‌آموز را شامل می‌شود. اما برخی معلمان نیز مسائل آموزشی را اظهار داشتند که مختص اختلال در نوشتن و مشکل بدخطی است. ع. ک در این زمینه اظهار داشت: «عادت همیشگی ما است که مشکل را نادیده بگیریم و گردن دیگران بیندازیم و از زیر بار مسئولیت شانه خالی کنیم. اهمیت اقدامات مختلف که موجب حل تعداد زیادی از مشکلات می‌شوند، انکارنشده است، اما تا زمانی که من به‌عنوان معلم آموزش خود را به‌صورت صحیح و کامل نداده‌ام، نباید برای دیگران نسخه بپیچم. من نتایج کار صحیح خودم را در کلاس، به‌وضوح در مقایسه با کلاس همکارانم که کم‌کاری کرده‌اند دیده‌ام. اگرچه در بسیاری موارد کم‌کاری نیست و همکاران آموزش‌های لازم را ندیده‌اند.»

مضمون اصلی ۱: راه‌حل‌های روانی مربوط به دانش‌آموز

زیرمضمون ۱-۱: مدیریت استرس دانش‌آموز

همان‌طور که بیان شد، اضطراب و استرس یکی از عوامل مهم در بدخطی است و دانش‌آموز با کنترل این استرس می‌تواند تا حدودی مشکلش را برطرف کند. کنترل اضطراب و استرس باید از کودکی به دانش‌آموز آموزش داده شود تا در زمینه‌های مختلف بتواند موفقیت کسب کند. نتیجه این آرامش روانی در زمینه‌های هنری مانند خطی بیشتر جلوه می‌کند. دانش‌آموزی که آرامش روانی دارد، صبر و حوصله بیشتری در کار و ذوق بیشتری برای نوشتن دارد. ز. ف معتقد است: «بسیاری از مشکلات بدخطی دانش‌آموزانم را با روش‌های نوین آموزشی حل کردم، اما شاگردانی داشتم که استرسی بودند که اتفاقاً خانواده‌های دلسوز و پیگیری هم داشتند. اما خود دانش‌آموز استرسی بود و هر کاری می‌کردم به نتیجه نمی‌رسیدم. برعکس، شاگردانی که استرسشان را کنترل می‌کردند، پیشرفت زیادی داشتند. دانش‌آموزی که اضطراب و استرس خود را شکست

دهد، هر کاری را می‌تواند انجام دهد. مخصوصاً خوش‌خط‌نوشتن که نسبت مستقیمی با ذوق و آرامش فرد دارد.»

زیرمضمون ۱-۲: افزایش تمرکز و دقت

بسیاری از مسائل درسی از جمله خط به دقت و تمرکز زیادی نیاز دارد. افزایش دقت و تمرکز بدخطی را تا حد زیادی می‌کاهد. م. ش به نقش تمرکز و دقت اشاره کرد و گفت: «من به‌عنوان معلم وظایفم را می‌دانم و دلسوزانه آن‌ها را انجام می‌دهم. بچه‌هایی که بازیگوش هستند و دل به کار نمی‌دهند، موفقیت‌چندانی به‌دست نمی‌آورند، اما شاگردانی داشتم که دقت و تمرکز خود را افزایش دادند و نتیجه کارشان را هم دیدند. به‌طور مختصر اگر بخواهم بگویم، موفقیت یک دانش‌آموز در نوشتن، در گرو افزایش تمرکز و دقت او است.»

مضمون اصلی ۲: راه‌حل‌های روانی مربوط به معلم

زیرمضمون ۲-۱: ایجاد محیط آرام در کلاس

محیط آرام و فرح‌بخش در کلاس موجب آرامش دانش‌آموزان می‌شود. وقتی کلاس برای دانش‌آموزان محل آرامش باشد، دیوارها تمیز و بدون خط‌خطی باشند و فضای کلاس تزئین‌شده و زیبا باشد، ناخودآگاه دانش‌آموزان ترغیب به نظم می‌شوند و از آنجا که به آن محیط تعلق خاطر پیدا می‌کنند، مراقب هستند خدشه و آسیبی به فضای امن پیرامون خود وارد نکنند. یکی از مواردی که دانش‌آموزان به آن تعلق خاطر دارند دفترچه تکالیفشان است؛ بنابراین مراقبت می‌کنند که دفتر خود را نیز سالم و مرتب نگه دارند و تا جایی که ممکن است خوش‌خط بنویسند. ف. ع گفت: «معلم می‌تواند با ایجاد محیطی آرام و نشاط‌بخش، دانش‌آموزان را سر ذوق بیاورد و آن‌ها را در این زمینه که یک هنر محسوب می‌شود یاری کند. من که سال‌هاست تدریس می‌کنم، در کلاس‌های تمیز و تزئین‌شده با فضای آرام و بدون التهاب با آرامش و ذوق و شوق بهتری کار می‌کنم؛ مخصوصاً در زمینه‌هایی مانند خط که در آن، فضای آرام رابطه‌ای مستقیم با عملکرد محصل دارد.»

زیرمضمون ۲-۲: تشویق و ترغیب

درسی که در کارنامه نمره ندارد، به یک محرک خوب برای انگیزه‌دادن به دانش‌آموزان نیاز دارد. معلم دلسوز و خوش‌ذوق می‌تواند با تشویق دانش‌آموزان اهمیت زیبانوشتن را افزایش دهد و بین دانش‌آموزان ایجاد رقابت کند. گاهی تمرکز روی تشویق دانش‌آموزان از تمرکز بر نحوه تدریس مؤثرتر است. ز. ر در این زمینه می‌گوید: «من شخصاً نوشته‌های خوش‌خط دانش‌آموزان را برای تشویق به دیوار کلاس نصب می‌کنم و مرتب بچه‌ها را تشویق می‌کنم که با خط زیبا بنویسند. به نظر من بچه‌ها تشنه توجه و تشویق هستند. همیشه از دانش‌آموزان خوش‌خطم می‌خواهم تا در شروع کلاس، یک حدیث یا پیام اخلاقی روی تخته بنویسند و کلاسم را با آن پیام شروع می‌کنم، بچه‌ها برای اینکه پای تخته بیایند خیلی ذوق دارند و این را هم می‌دانند که باید خط خود را تقویت کنند تا برای نوشتن پیام روزانه انتخاب شوند؛ بنابراین تلاش خود را

دوچندان می‌کنند. بخشی از زنگ‌های هنر را به آموزش خوش‌نویسی اختصاص می‌دهم و برای بچه‌ها در ابتدای سال دفتر خوش‌نویسی سفارش می‌دهم. هر هفته بچه‌ها از روی سرمشق‌ها تمرین می‌کنند و من به آن‌ها کارت امتیاز می‌دهم و با رسیدن به حدنصاب مورد نظر به آن‌ها جایزه می‌دهم، اما متأسفانه این موضوع اهمیتی برای بسیاری از همکاران ندارد. زمانی که نوشته‌های شاگردانم را با کلاس‌های دیگر مقایسه می‌کنم، تفاوت محسوسی مشاهده می‌کنم و به خودم می‌بالم.»

زیرمضمون ۲-۳: پرهیز از ایجاد اضطراب و استرس در کلاس

معلم باید در کلاس نوع صحبت کردن خود را با ظرفیت دانش‌آموزان هماهنگ کند. لحن معلم و حالات روحی او بر وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیرگذار است و اگر یک معلم با نوع صحبت کردن خود یا با تکلیف سخت به دانش‌آموزانش تنش وارد کند، این تنش بر خط او نیز تأثیر دارد. ع. ش نیز به نقش معلم اشاره کرد و گفت: «برخی معلمان نه‌تنها قدمی برای بهبود وضعیت خط دانش‌آموز انجام نمی‌دهند، بلکه با تحقیر و ایجاد اضطراب و استرس وضعیت را بدتر می‌کنند و سبب گسترش دادن این مشکل می‌شوند. من در سال‌های گذشته یکی از همکارانم را دیدم که دفتر دانش‌آموزی را به علت نداشتن تکلیف به بیرون از کلاس پرت کرد و دفتر او پاره شد و درحالی که آن دانش‌آموز گریه می‌کرد به او گفت: «حرف زن، خیلی باسلیقه بودی، دفتر تمیز و خط خوبی داشتی که حالا برای دفترت گریه می‌کنی! به نظر من آن دانش‌آموز برای همیشه دچار ترس و اضطراب و کمبود اعتمادبه‌نفس خواهد شد و هیچ‌وقت به خوش‌خطی فکر هم نخواهد کرد. در کلاس بارها تجربه کرده‌ام وقتی که خودم تند صحبت می‌کنم و با تنش درونی وارد کلاس می‌شوم، دانش‌آموزان نیز دچار استرس می‌شوند و بدختر از قبل می‌نویسند یا زمانی که برای یک تکلیف وقت تعیین می‌کنم که مثلاً تا یک ربع دیگر تخته پاک می‌شود دانش‌آموزان دچار استرس می‌شوند و آرامش خود را از دست می‌دهند و در نتیجه بدخطی زیاد می‌شود؛ بنابراین همیشه در نظر دارم که اولویتم در کلاس برقراری آرامش باشد و از هرگونه صحبت یا تذکری که به دانش‌آموزان تنش وارد می‌کند، دوری کنم. به نظر من آرامش نداشتن کلاس مساوی است با بدخطی دانش‌آموزان.»

مضمون اصلی ۳: راه‌حل‌های روانی مربوط به خانواده

زیرمضمون ۳-۱: توجه و تشویق خانواده

گاهی به یک مسئله در مدرسه به اندازه کافی اهمیت داده می‌شود، اما برای خانواده اهمیت چندانی ندارد و همین امر سبب بی‌اهمیت‌انگاشتن موضوع توسط دانش‌آموز می‌شود. خط هم یکی از همین مسائل است. درواقع دانش‌آموزان به نگرش خانواده خود درباره خط توجه می‌کنند و اگر خانواده‌ای توجه لازم را به دانش‌آموز نشان ندهد، تلاش معلم ناکارآمد خواهد بود. به بیان ع. ا: «هیچ چیز به اندازه تشویق در این زمینه مؤثر نیست. این مسئله را بارها تجربه کرده‌ام. من به‌عنوان معلم سی تا چهل دانش‌آموز دارم و تا حدی که بتوانم دانش‌آموزانم را تشویق و ترغیب به خوب‌نوشتن می‌کنم، اما تشویق خانواده‌ها اثرگذاری چندین‌برابر

دارد و دانش‌آموز را به خط علاقه‌مند می‌کند. در طی سالیان خدمت بسیار دانش‌آموزانی را داشتم که درس خیلی خوبی داشتند، ولی خط آن‌ها بسیار بد بود و وقتی به خانواده تذکر می‌دادم، خانواده می‌گفتند اشکالی ندارد؛ همین که درسش خوب است برای ما کافی است و این موضوع اهمیت توجه و تشویق خانواده را به‌خوبی نشان می‌دهد. در واقع دانش‌آموز خودش را در مسئله‌ای ارتقا می‌دهد که برای خانواده‌اش اهمیت داشته باشد.»

زیرمضمون ۳-۲: ایجاد محیط آرام در خانه

خوش‌خطی نوعی نظم در نوشتن است. دانش‌آموزی که در محیطی آرام و منظم زندگی کند، به هنجار در تمام مسائل زندگی عادت می‌کند و یکی از این مسائل نیز خط خوب و مرتب در دفتر است. همان‌گونه که محیط آرام در مدرسه در خوش‌خطی دانش‌آموزان تأثیرگذار است، ایجاد محیطی آرام در خانه نیز می‌تواند مؤثر باشد. م. ا در این زمینه نمونه‌ای ذکر کرد: «سال گذشته سه شاگرد بدخط داشتم. از مادرانشان خواستم که چند تصویر مینیاتوری هنری و چند پوستر خطاطی به دیوار اتاقشان بزنند. ضمناً از آن‌ها خواستم زمان‌هایی را به موسیقی آرام گوش دهند. نتیجه این کارها بعد از چند ماه باورنکردنی بود.»

مضمون اصلی ۴: راه‌حل‌های جسمی مربوط به دانش‌آموز

زیرمضمون ۴-۱: انجام تمرین‌های تقویت عضلات

برخی از دانش‌آموزان عضلات ضعیفی دارند و همین مسئله سبب کندنویسی آن‌ها می‌شود. دانش‌آموز کندنویس مدام از کلاس عقب می‌ماند و دچار استرس می‌شود و سعی می‌کند تندتر بنویسد، اما چون قادر به انجام این کار نیست، دچار بدخطی می‌شود. برای رفع مشکل عضلاتی دانش‌آموز، تمرین‌های مختلفی وجود دارد. از جمله این تمرینات می‌توان به مچاله‌کردن کاغذ، باز و بسته‌کردن دکمه لباس، قیچی‌کردن و... اشاره کرد. س. ع در این مورد اظهار داشت: «برخی دانش‌آموزان مشکل عضلاتی دارند که این مسئله با انجام تمرین‌های ساده و که وقت زیادی هم نمی‌برد قابل حل است. من بارها نتایج مثبت این تمرین‌ها را دیده‌ام که تلاش و پشتکار دانش‌آموز را می‌طلبد.»

مضمون اصلی ۵: راه‌حل‌های جسمی و ژنتیکی مربوط به معلم

زیرمضمون ۵-۱: اجرای تمرین‌های تقویت‌کننده عضلات در کلاس

معلم با اجرای تمرین‌هایی که عضلات را تقویت می‌کند، در کلاس می‌تواند دستخط دانش‌آموزان را بهبود دهد. در واقع معلمی که عضلات دست دانش‌آموزانش را به روش‌های مختلف تقویت کند هم به خط آن‌ها و هم به سرعت عمل آن‌ها در نوشتن کمک می‌کند. س. ا در این زمینه گفت: «من تمرین‌های مختلفی مانند مچاله‌کردن کاغذ را به‌صورت عمومی در کلاس انجام می‌دهم. می‌توانید دستخط شاگردانم را با دیگر کلاس‌ها مقایسه کنید تا از اهمیت این تمرین‌ها در کلاس مطلع شوید.»

زیرمضمون ۵-۲: آموزش به والدین برای رفع مشکلات جسمی دانش‌آموزان

آگاه‌سازی والدین نقش بسیار زیادی در پیشرفت مسائل تحصیلی دارد. وقتی والدین دانش‌آموزان اطلاعات لازم و آموزش کافی را درمورد خط داشته باشند، این اطلاعات را به فرزندانشان منتقل می‌کنند و آن‌ها را مجاب می‌کنند که تمرینات لازم را انجام دهند. ر. غ در این زمینه گفت: «برخی دانش‌آموزان که مشکل جسمی حادتری دارند باید در خانه نیز تمرین کنند. من این آموزش‌ها را به والدینشان می‌دهم و بسیار سودمند بوده است؛ برای مثال دانش‌آموز بدخطی داشتم که والدین او نمی‌دانستند فرزندشان نیاز به تمرین دارد. به آن‌ها آموزش‌ها و تمرینات لازم برای منزل را دادم و بعد از مدتی با پیگیری والدین و انجام مرتب تمرینات تقویت عضلات دست، آن دانش‌آموز توانست تا حد ملموسی دستخط خود را اصلاح کند.»

مضمون اصلی ۶: راه‌حل‌های جسمی مربوط به خانواده

زیرمضمون ۶-۱: رسیدگی به وضعیت جسمی فرزندان

تأمین سلامت جسمی دانش‌آموز از طرف خانواده، اولین قدم برای آموزش دیدن صحیح است. وظیفه والدین دانش‌آموز رسیدگی به وضعیت جسمی فرزندشان است. اگر این وظیفه به خوبی انجام گیرد، بسیاری از مشکلات قابل‌حل است. م. م اظهار داشت: «شاگرد بدخطی داشتم که چشمانش ضعیف بود. با پیگیری خانواده و درمان چشمش به یکی از خوش‌خط‌ترین دانش‌آموزان مدرسه تبدیل شد.» س. ن نیز توضیح داد: «در یکی از سالیان خدمتم، دانش‌آموزی با هوشبهر مرزی داشتم که بسیار بدخط بود، اما والدین او اصلاً به هوش متوسط او اعتقادی نداشتند و برای آن‌ها این مسئله قابل‌قبول نبود. بعد از برگزاری جلسات توجیهی متعدد با والدین او و ارجاع دانش‌آموز به کاردرمانی، علاوه بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز در خط او نیز پیشرفت چشمگیری دیده شد.»

زیرمضمون ۶-۲: اجرای تمرین‌های تقویت‌کننده عضلات در خانه

گاهی والدین در مدرسه آموزش‌های لازم را از معلم می‌بینند، ولی آن‌ها را جدی نمی‌گیرند و این آموزش‌ها به مرحله اجرا نمی‌رسند. م. ع به نقش تمرین‌های تقویت عضلات اشاره کرد و گفت: «والدینی که دانش‌آموز بدخط دارند و این مشکل ناشی از ضعف عضلاتش است، حتماً باید انجام تمرین در خانه را جدی بگیرند. انجام این تمرین‌های ساده به‌حدی تأثیرگذار است که والدین بعد از دیدن نتیجه حیرت‌زده می‌شوند. س. ع می‌گوید: «بعضی از والدین دانش‌آموزان بدخطم به دلایل مختلف از جمله نداشتن وقت کافی یا مهم‌ندانستن مسئله، اصلاً تمرین‌ها را جدی نمی‌گیرند و همین موضوع نیز مانع پیشرفت آن‌ها در زمینه خط می‌شود.»

مضمون اصلی ۷: راه‌حل‌های آموزشی مربوط به دانش‌آموز

زیرمضمون ۷-۱: گرفتن صحیح قلم

یکی از عوامل مهم در نوشتن، طرز صحیح گرفتن قلم است، اما بسیاری از معلمان و اولیا از این موضوع

غافل هستند. معلمان باید در ابتدای شروع سال تحصیلی قلم به دست گرفتن تک تک دانش‌آموزان را بررسی کند و نحوه صحیح آن را آموزش دهند. این موضوع به‌ویژه برای معلم کلاس اول اهمیت زیادی دارد. ع. م اظهار داشت: «راه‌حل‌های دیگر را انکار نمی‌کنم، اما نباید از مسائل ساده غافل شویم. هنوز تعداد زیادی از دانش‌آموزان قلم را درست در دست نمی‌گیرند. آموزش هم دیده‌اند و بارها خودم به برخی شاگردانم گفتم. والدین هم اصرار کرده‌اند، اما دانش‌آموز عادت کرده و قلم را درست در دست نمی‌گیرد. به نظر من ابتدا دانش‌آموز باید قلم را درست بگیرد، سپس به ارائه راه‌حل بپردازیم.» ت. و می‌گوید: «اغلب دانش‌آموزانی که در کلاس بدخط هستند، قلم را درست در دست نمی‌گیرند و همین سبب بدخطی آن‌ها می‌شود.»

زیرمضمون ۷-۲: نشستن به روش صحیح

دانش‌آموزان باید کاملاً به نیمکت تکیه دهند و صاف بنشینند و به طرف چپ یا راست متمایل نشوند و همچنین دفتر را کاملاً درست در مقابل خود بگذارند. اگر دانش‌آموز نحوه صحیح نشستن را یاد بگیرد، بسیاری از مشکلات نوشتاری او قابل حل است. ز. م نیز به طرز نوشتن دانش‌آموزان در کلاس و خانه هنگام نوشتن اشاره کرد و گفت: «از نظر من اولین قدم نشستن صحیح دانش‌آموز و درست گرفتن قلم است. پس از مطمئن شدن از رعایت این موضوع باید سراغ راهکار دیگر برویم.»

مضمون اصلی ۸: راه‌حل‌های آموزشی مربوط به معلم

زیرمضمون ۸-۱: اهمیت دادن معلمان به خط و وقت گذاشتن بیشتر در کلاس

در نظام آموزشی به اندازه کافی به مسئله دستخط توجه نشده است. اگر معلم فقط بخواهد وظیفه خود را در کلاس انجام دهد، بهبودی در نحوه نوشتن دانش‌آموزان حاصل نمی‌شود. با توجه به کم‌اهمیت بودن مسئله از نظر سیستم آموزشی، معلم می‌تواند با صرف وقت کافی نقش مهمی در بهبود دستخط دانش‌آموزان ایفا کند. ف. م از کم‌توجهی معلمان به موضوع خط انتقاد کرد: «به نظر من مهم‌ترین راه‌حل، اهمیت دادن معلمان به خط است. وقتی دغدغه خوش‌خطی وجود ندارد، چگونه می‌توان آن را حل کرد. دانش‌آموزانی که معلمان دغدغه‌مند در زمینه خوش‌خطی دارند، بهتر می‌نویسند. این مسئله را بارها در مدارس دیده‌ام. معلمی که وقت کافی را برای این کار در نظر بگیرد و به خط اهمیت بدهد، شاگردان خوش‌خط‌تری خواهد داشت.»

زیرمضمون ۸-۲: آموزش معلمان توسط آموزش و پرورش

آموزش و پرورش با آموزش دادن معلمان و آشنا کردن آن‌ها با روش‌های نوین می‌تواند کیفیت آموزش نوشتن در مدارس را افزایش دهد. این دوره‌ها موجب خوش‌خط شدن معلمان نیز می‌شود که الگویی برای دانش‌آموزان هستند. ح. ص در این زمینه اظهار داشت: «بسیاری از همکارانم توانایی آموزش صحیح خوش‌خطی را به دانش‌آموزان خود نداده‌اند. این مسئله آموزش دادن به معلمان را می‌طلبد که وظیفه آموزش و پرورش است. راه‌حلی که من پیشنهاد می‌کنم آموزش سراسری به معلمان در زمینه خوش‌خطی است که به

نظرم یک انقلاب در خوش‌خطی نسل بعد ایجاد می‌کند.»

مضمون اصلی ۹: راه‌حل‌های آموزشی مربوط به خانواده

زیرمضمون ۹-۱: آموزش دیدن والدین برای برخورد مناسب و تمرین با فرزندانشان

خانواده‌های بسیاری هستند که ضعف فرزند خود را می‌دانند و اهمیت زیادی هم به این مسئله می‌دهند، اما آگاهی لازم را برای تمرین با فرزندانشان ندارند. با پیگیری والدین و درخواست کردن از معلم می‌توانند آموزش‌های لازم را ببینند و با فرزندانشان تمرین کنند. م. م در این مورد گفت: «هر سال دو تا سه نفر از والدین درخواست می‌کنند که چگونه با فرزندانشان در خانه تمرین کنند تا بتوانند بهتر بنویسند. اگر این آموزش‌ها به صورت عمومی به همه خانواده‌ها داده شود تا در خانه بتوانند تمرین کنند، پیشرفت عمومی زیادی در خط دانش‌آموزان خواهیم داشت.»

۳. معلمان برای اصلاح خط چه اقداماتی انجام داده‌اند؟

در پاسخ به سؤال چهارم مصاحبه برخی از معلمان صادقانه بیان کردند که هیچ اقدامی جهت بهبود خط دانش‌آموزان انجام نداده‌اند و دلیل آن را عدم زمان مناسب و کافی، اهمیت قائل‌نشدن مدیر مدرسه، اهمیت‌ندادن والدین و خستگی و کم‌حوصلگی خود دانستند. م. م در این زمینه گفت: «وقتی کسی ارزشی برای کار من قائل نمی‌شود و به جای تشکر، با بی‌مهری والدین مواجه می‌شوم که این مسائل به شما مربوط نمی‌شود، دیگر دلسوزی به خرج نمی‌دهم. اگرچه حجم اختلال‌ها در کلاس با توجه به تعداد زیاد دانش‌آموزان زیاد است و حتی اگر بخواهم، نمی‌توانم به اندازه کافی برای این مشکل وقت بگذارم». اما دیگر معلمان که برای حل این معضل اقدامات مهمی کرده بودند، نظرات مختلفی داشتند و از روش‌های مختلفی استفاده کرده بودند که اغلب مربوط به انجام تمرین‌های تقویت عضلات بود و از آن جمله می‌توان به تمرین‌های عضلات دست اشاره کرد که پیش‌تر بیان شد. ج. م نیز به‌عنوان راه‌حل گفت: «همیشه سعی می‌کنم فراتر از یک معلم باشم و به دانش‌آموزم آرامش دهم. حتی از والدینشان خواسته‌ام که فرزندشان را درک کنند. اهمیت‌دادنم به این مسائل سبب شده دانش‌آموز خیلی بدخط نداشته باشم؛ چون با اعتمادبه‌نفسی که به او می‌دهم کمک می‌کنم مشکلم حل شود.»

برخی از معلمان که برای اصلاح خط دانش‌آموزان کاری انجام نداده‌اند، تجربه خاصی در این مورد ندارند، اما معلمانی که به این موضوع اهمیت داده بودند، تشویق و ترغیب دانش‌آموزان را مؤثرتر از عوامل دیگر دانستند. در این زمینه س. ع معلم پایه سوم گفت: «در یک جمله می‌گویم: بهترین روش تشویق است.» اکثر معلمان روش‌های خود را مفید دانستند و اثر اقدامات خود را دیده بودند؛ هرچند تعداد زیادی از آن‌ها آرامش‌دادن به دانش‌آموز، آموزش صحیح‌نوشتن به او و تمرین در خانه به کمک والدین را مهم‌ترین راه‌حل می‌دانستند. شایان ذکر است اغلب شرکت‌کنندگان پژوهش بر این باور بودند که اهمیت‌دادن به خط مهم‌ترین و اثرگذارترین کاری است که باید برای اصلاح خط انجام شود. ب. ج در این زمینه گفت: «به‌طور

قطع می‌گویم تا زمانی که این مشکل جدی گرفته نشود هیچ اتفاقی نمی‌افتد. خط هنوز از طرف مسئولان مدرسه نیز جدی گرفته نمی‌شود و به‌عنوان یک هنر از آن نام می‌برند. در چنین وضعیتی دیگر انتظاری از خانواده دانش‌آموز نیست و نتیجه این بی‌توجهی وضعیتی است که امروز با آن مواجه هستیم.»

بحث و نتیجه‌گیری

خط رابطه مستقیمی با وضعیت درسی دانش‌آموزان دارد و درصد زیادی از دانش‌آموزان دچار بدخطی هستند؛ بنابراین باید عوامل و راه‌حل اصلاح خط را بررسی کرد. علتی که اغلب معلمان به آن اشاره کردند بی‌توجهی کامل دانش‌آموزان، والدین، معلمان و آموزش و پرورش به خط است. بدین ترتیب قدم اول برای حل این معضل، تغییر نگاه‌ها به مسئله است. تعداد زیادی از معلمان صادقانه بیان کردند که هیچ کاری برای بهبود خط دانش‌آموزان انجام نمی‌دهند و هیچ وقتی را صرف آن نمی‌کنند. شایان ذکر است که این موضوع در نظام آموزش و پرورش نیز اهمیت زیادی ندارد؛ به‌طوری‌که ساعت مشخصی در هفته به این موضوع تخصیص نمی‌یابد. همچنین هیچ‌گونه ارزیابی‌ای برای خط وجود ندارد. تشویق و ترغیب دانش‌آموزان نیز وابسته به دلسوزی معلم است؛ بنابراین برای بهبود این مشکل باید اهمیت بیشتری در سطح کلان به این موضوع داد. در مطالعه ناصربور، درانی و صالحی نیز که عوامل ایجاد و تشدید اختلال املا در دانش‌آموزان دبستانی بررسی شده، به ضرورت اهمیت‌دادن بیشتر مدیران و برنامه‌ریزان آموزش ابتدایی به ارتقای کیفیت آموزش املانویسی و فرایند ارزشیابی پیشرفت تحصیلی اشاره شده است. آن‌ها در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که یکی از عوامل اختلال املا بی‌دقتی دانش‌آموزان است که با نتایج پژوهش حاضر همسو است. اگرچه پژوهش ناصربور و همکاران به عوامل ایجاد اختلال در املا می‌پردازد، نتایج آن قرابت و همسویی بسیاری با نتایج مطالعه پیش‌رو دارد. آن‌ها از محیط نامناسب کلاس درس و تراکم زیاد دانش‌آموزان نیز به‌عنوان عوامل ایجاد اختلال در درس املا نام برده‌اند، اما نکات مهمی مانند وظیفه والدین در برابر سلامت جسمانی دانش‌آموز و نیز پایش سلامت در مدارس مغفول مانده است. علاوه بر این، برخلاف درس املا که زمان و نمره مشخص دارد، دستخط نمره‌ای در کارنامه و زمان تعیین‌شده‌ای در کلاس برای آموزش دادن ندارد و همین مشکل را تشدید می‌کند. گالانیس (۲۰۰۸) نیز در پژوهشی با آموزش‌های نوین در پنج هفته توانست بهبود زیادی در دستخط دو دانش‌آموز دختر و پسر ایجاد کند که نشانگر مهم‌بودن روش‌های آموزشی است و در این پژوهش نیز بر آن تأکید شده است. الحسینی، ملام و بوراگادا (۲۰۱۶) نیز با انجام تمرین‌های تقویت حسی و حرکتی روی ده دانش‌آموز شش تا هشت‌ساله به‌عنوان گروه کنترل، تغییرات زیادی در بهبود دستخط آن‌ها ملاحظه کردند و نتیجه گرفتند که این اقدامات کوتاه‌مدت می‌تواند موجب بهبود قابل‌توجه دستخط دانش‌آموزان شود. همچنین نتایج پژوهش سوتی، لام، ریکی، لئونگ، سیسیلیا و لی-تسانگ (۲۰۱۱) که روی ۱۳۷ کودک با اختلال نارساخوانی و ۷۵۶ کودک معمولی انجام شد، نشان داد کودکان مبتلا به نارساخوانی بسیار کندتر می‌نویسند و در نوشتن بیشتر دچار مشکل می‌شوند. عوامل دیگری را که به آن اشاره شد می‌توان به گونه‌های مختلف دیگر دسته‌بندی کرد. یک دسته‌بندی

عوامل را به سه دستل مرتبط با دانش‌آموز، معلم و والدین تقسیم می‌کند و دسته‌بندی دیگر عوامل را در سه دسته جسمی، روانی و آموزشی بررسی می‌کند. با وجود اینکه مصاحبه با معلمان صورت گرفت، عوامل بسیاری بیان شد که مرتبط با معلمان بود. هرچند فراوانی ارجاع به والدین و دانش‌آموزان بیشتر بود. بدین ترتیب برای حل این معضل، همکاری و تلاش سه گروه لازم است. غباری بناب، نصرتی و شریفی (۱۳۹۵) در مطالعه «تأثیر کاربست روش خودآموزی در درمان اختلال دستخط دانش‌آموزان با اختلال یادگیری خاص» به تأثیرگذار بودن این روش اشاره و پیشنهاد کردند که معلمان از این روش استفاده کنند که این امر مستلزم آموزش دیدن معلمان است. شرکت‌کنندگان در این پژوهش نیز به نقش خانواده، معلم و دانش‌آموز در به‌وجود آمدن این مشکل و حل کردن آن اشاره کردند. کوتاهی کردن هر کدام از این‌ها موجب ایجاد مشکل در وضعیت تحصیلی دانش‌آموز می‌شود که بدخطی نیز یکی از این موارد است. خانواده دانش‌آموز و کادر آموزشی باید به خط اهمیت دهند و وضعیت محصل را بررسی کنند. همچنین با آرامش دادن و تشویق و ترغیب می‌توانند به حل این اختلال کمک کنند. در غیر این صورت با استرس دادن به دانش‌آموز، مشکل شدیدتر می‌شود. آموزش و پرورش نیز می‌تواند با تشویق معلمان و دانش‌آموزان موفق در این زمینه و همچنین اهمیت دادن به موضوع خط کمک زیادی به حل مشکل بکند.

در مورد دسته‌بندی دیگر می‌توان گفت که هر سه عامل جسمی، روانی و آموزشی نقش مهمی دارند. یکی از راه‌حل‌هایی که در اغلب مصاحبه‌ها به آن اشاره شد، تشویق بود. راهکارهای دیگری نیز ارائه شد که از میان آن‌ها، تقویت ضعف عضلانی و بالابردن تمرکز دانش‌آموز سهم بیشتری داشتند که از مهارت‌های پیش‌نیاز نوشتن است. همچنین استفاده بهتر از افراد متخصص در زمینه روان‌شناسی و پزشکی برای تشخیص مشکلات دانش‌آموزان ضروری است. بسیاری از اختلالات آموزشی دانش‌آموزان ناشی از اختلالات جسمانی است که در صورت شناسایی به‌موقع، قابل حل است و موجب پیشرفت قابل توجه در وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان می‌شود. مشکلات روانی دانش‌آموز هم با کمک متخصصان روان‌شناسی قابل بهبود است. اگرچه می‌توان با آموزش‌های لازم به معلمان و کادر آموزشی، تا حد زیادی مشکلات را برطرف کرد. اما کمک گرفتن از متخصصان در این زمینه سرعت و دقت را در تشخیص و حل مشکل بالا می‌برد. شایان ذکر است نتیجه این اقدام در جنبه‌های دیگر تحصیلی دانش‌آموزان هم مؤثر است که خط فقط یکی از آن‌ها است.

همان‌طور که در مصاحبه معلمان بیان شد، تعداد زیادی از معلمان بدخط هستند و نیاز به آموزش دارند. این مسئله باید مورد اهمیت آموزش و پرورش قرار گیرد. آموزش‌های نوین به معلمان بسیاری از مشکلات تحصیلی را حل می‌کند. آموزش به روش سنتی و استفاده نکردن از تجارب دیگران و تجهیزات به‌روز، یکی از معضلات سیستم آموزشی است که برای حل آن، اهمیت دادن مسئولان آموزش و پرورش و کادر آموزشی ضروری است. توجه به وضعیت جسمانی و تقویت آن نیز یکی از راه‌حل‌های بیان شده توسط معلمان بود. کورن هیل و کیس اسمیت (۱۹۹۶) نیز بر اهمیت هماهنگی‌های حرکتی و بینایی و رشد مهارت‌های شناختی بر مهارت‌های نوشتاری و خوانایی دستخط دانش‌آموزان تأکید داشته‌اند که نتایج آن‌ها را می‌توان تأییدی بر

یافته این پژوهش دانست. همچنین یافته‌های این پژوهش با یافته‌های مار، ویندرسور و کرماک (۲۰۰۳) و همچنین گالانیس (۲۰۰۸) که عامل رشد شناختی را یکی از عوامل مهم در یادگیری نوشتن می‌دانستند، نیز همسو است. همچنین براساس همین یافته، این پژوهش با یافته‌های پژوهش آدمزاده (۱۳۸۰) که در آن به تأثیر آموزش راهبردهای شناختی بر اصلاح مشکلات نوشتاری دانش‌آموزان پرداخته شده بود، دارای قرابت و همخوانی است. این نتیجه‌گیری با نتیجه تحقیق لی، هو، چن و وانگ (۲۰۱۶) نیز همخوانی دارد که اظهار داشتند هماهنگی دیداری-حرکتی و نیروی حرکتی دست از عوامل پیش‌بینی‌کننده خوانایی دستخط در دانش‌آموزان ابتدایی است. پژوهش کیس اسمیت (۲۰۰۲) نیز نشان داده است که با آموزش می‌توان دستخط دانش‌آموزان را بهبود بخشید و با آموزش برنامه مشارکتی می‌توان دستخط دانش‌آموزان را خواناتر کرد که با نتایج این پژوهش همسو است. رشیدی، صالحی و صفوی همای (۱۳۹۸) نیز اظهار داشتند که کیفیت ضعیف نوشتن دانش‌آموزان با ناکارآمدی و بدکارکردی در برخی از مهارت‌های ادراکی-حرکتی مرتبط است که با نتایج پژوهش قرابت دارد. در این پژوهش نیز محدودیت‌هایی وجود داشت که دسترسی نداشتن به معلمان شهرهای مختلف، همکاری نکردن برخی معلمان برای مصاحبه و همچنین نبود یک تیم پزشکی مجرب از مهم‌ترین محدودیت‌های این پژوهش بود.

پیشنهادها

- پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های بیشتری درباره اثرگذاری دستخط روی دیگر زمینه‌های درسی صورت گیرد. این اقدام اهمیت خط و اثرگذاری روی وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان را بهتر نشان می‌دهد.
- پژوهش‌هایی با کمک گرفتن از یک تیم پزشکی صورت گیرد که در آن، اثر وضعیت جسمانی روی وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان سنجیده شود. نتایج این پژوهش‌ها به اهمیت رسیدگی به وضعیت جسمانی دانش‌آموزان می‌پردازد و لزوم برنامه‌ریزی بهتر توسط آموزش و پرورش را نشان می‌دهد.
- اجراکردن راه‌حل‌های ارائه‌شده در این پژوهش و ارزیابی نتیجه آن موجب پیشرفت چشمگیر دانش‌آموزان در دروس مختلف می‌شود؛ بنابراین یکی از پیشنهادها کاربردی این پژوهش اجرای راه‌حل‌ها و ارزیابی نتایج آن است.
- با توجه به اهمیت عوامل روانی که در این پژوهش نیز نمایانگر بود، پیشنهاد می‌شود در مدارس از کارشناسان روان‌شناسی و متخصصان اختلال کودکان استفاده شود. با توجه به کمبود زمان کلاس و مشغله فراوان معلم، این اقدام کمک زیادی به حل اختلالات دانش‌آموزان می‌کند.

منابع

- آدمزاده، ف. (۱۳۸۰). تأثیر آموزش راهبردهای فراشناختی بر درمان اختلال بیان نوشتاری. *مجله تعلیم و تربیت استثنایی*، ۶۸، ۱۱-۲.
- بهرامی، ر.، علیزاده، ح.، و کاظمی، ح. (۱۳۹۷). تأثیر تمرین‌های روانی-حرکتی بر بهبود خوانایی دستخط در

- دانش‌آموزان ابتدایی. فصلنامه روان‌شناسی افراد استثنایی. ۱۸(۳۰)، ۱-۱۸.
- تیموری، ک. (۱۳۷۹). عوامل بدخطی دانش‌آموزان دوره ابتدایی. نشریه پیوند انتشارات دانشگاه تهران. ۲۴۷، ۵۲۹-۵۲۲.
- رشیدی، ن.، صالحی، ح.، و صفوی همایی، ش. (۱۳۹۸). ارتباط بین خوانایی و سرعت نوشتن و عملکردهای ادراکی-حرکتی در دانش‌آموزان فارسی‌زبان. دوفصلنامه پژوهش در مدیریت ورزشی و رفتار حرکتی. ۱۸(۹)، ۵۱-۳۶.
- سلیمی، م. (۱۳۸۷). اختلال در نوشتن. مجله تعلیم و تربیت استثنایی. ۸۰، ۲۲-۳۳.
- سیف، ع. (۱۳۸۵). اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی. تهران: دوران.
- سیف، ع. (۱۳۹۶). روش تهیه پژوهش‌نامه. تهران: دوران.
- غباری بناب، ب.، نصرتی، ف.، و شریفی، س. (۱۳۹۵). تأثیر کاربست روش خودآموزی در درمان اختلال دستخط دانش‌آموزان با اختلال یادگیری خاص. مجله ناتوانی‌های یادگیری. ۶(۱)، ۱۰۰-۱۲۰.
- ناصرپور، م.، درانی، ک.، و صالحی، ک. (۱۳۹۸). شناسایی عوامل مؤثر در اختلالات املا نویسی دانش‌آموزان ابتدایی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی. ۱۴(۵۴)، ۲۱۸-۱۸۱.
- نویدبخش، س.، و بختیاری فاینری، م. (۱۳۹۵). علل مؤثر بر بدخطی دانش‌آموزان در دوره ابتدایی. مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی. ۲(۱)، ۱۱۹-۱۲۶.

References

- Alhusaini, A. A., Melam, G. R., & Buragadda, S. (2016). Short-term sensorimotor based intervention for handwriting performance in elementary school children. *Pediatrics International*, 58(11), 1118-1123.
- Bara, F., & Gentaz, E. (2011). Haptics in teaching handwriting: The role of perceptual and visuo-motor skills. *Human Movement Science*, 30(4), 745-759.
- Case-Smith, J. (2002). Effectiveness of school-based occupational therapy intervention on handwriting. *American Journal of Occupational Therapy*, 56(1), 17-25.
- Cornhill, H., & Case-Smith, J. (1996). Factors that relate to good and poor handwriting. *American Journal of Occupational Therapy*, 50(9), 732-739.
- Daniel, M. E., & Froude, E. H. (1998). Reliability of occupational therapist and teacher evaluations of the handwriting quality of grade 5 and 6 primary school children. *Australian Occupational Therapy Journal*, 45(2), 48-58.
- Diekelmann, N. L., Allen, D., Tanner, C. A. and National League for Nursing (1989) The NLN Criteria for Appraisal of Baccalaureate Programs: A critical hermeneutic analysis, New York: National League for Nursing.
- Dinehart, L. H. (2015). Handwriting in early childhood education: Current research and future implications. *Journal of Early Childhood Literacy*, 15(1), 97-118.
- Engel-Yeger, B., Nagauker-Yanuv, L., & Rosenblum, S. (2009). Handwriting performance, self-reports, and perceived self-efficacy among children with dysgraphia. *American Journal of Occupational Therapy*, 63(2), 182-192.
- Feder, K., & Majnemer, A. (2007). Handwriting development, competency, and

- intervention. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 49(4), 312-317.
- Fletcher, J., Lyon, G., Fuchs, L. & Barnes, M. (2007). Learning disabilities, New York: The Guilford press.
- Galanis, J. (2008). The effect of the handwriting without tears program on student cursive writing achievement at central institute for deaf, *Thesis for the Degree Master of Science in Deaf Education, School of Medicine*. Washington University, Seattle, Washington United States.
- Graham, S., Harris, K. R., Mason, L., Fink-Chorzempa, B., Moran, S., & Saddler, B. (2008). How do primary grade teachers teach handwriting? A national survey. *Reading and writing*, 21(1), 49-69.
- Havaei, N., Azad, A., Alizadeh-Zarei, M., & Ebadi, A. (2018). Reliability of Persian handwriting assessment tool in children, *Iranian Rehabilitation Journal*, 16(4), 353-360.
- Jones, C., & Hall, T. (2013). The importance of handwriting: Why it was added to the Utah Core Standards for English language arts. *The Utah Journal of Literacy*, 16(2), 28-36.
- Lee, T. I., Howe, T. H., Chen, H. L., & Wang, T. N. (2016). Predicting Handwriting Legibility in Taiwanese Elementary School Children. *American Journal of Occupational Therap*, 70(6), 22-38.
- Marr, D., & Dimeo, S. B. (2006). Outcomes associated with a summer handwriting course for elementary students. *American Journal of Occupational Therapy*, 60(2), 10-15.
- Marr, D., Windsor, M., & Cermak, Sh. (2003). Handwriting Readiness locatives and Visomotor skills in kindergarten years. *ECRP*, 3(1), 112-121.
- Minkyung, K., Yu, T., Scott, A. (2021). Exploring the relationships among cognitive and linguistic resources, writing processes, and written products in second language writing. *Journal of Second Language Writing*, 53(2021), 100824.
- Polichino, J. E. (2016). Ponderings of an occupational therapy administrator: beyond handwriting—are we ready? *Journal of Occupational Therapy, Schools, & Early Intervention*, 9(1), 2-5.
- Schwellnus, H., Carnahan, H., Kushki, A., Polatajko, H., Missiuna, C., & Chau, T. (2012). Effect of pencil grasp on speed and legibility of handwriting in children. *American Journal of Occupational Therapy*, 59(3), 180-187.
- Smith, J. C., Holland, T., Lane, A., & White, S. (2012). Effect of coteaching handwriting program for first graders: one- group posttest design. *American Journal of Occupational Therapy*, 66(4), 396-405.
- Sutie, S. T., Lam Ricky, K. C., Au Howard, W. H., Leung Cecilia, W.P., & Li-Tsang. (2011). Chinese handwriting performance of primary school children with dyslexia. *Research in Developmental Disabilities*, 32(5), 1745-1756.
- Sharp, L., & Brown, T. (2015). Handwriting instruction: An analysis of perspectives from three elementary teachers. *Texas Journal of Literacy Education*, 3(1), 29-37.
- Sharp, L. A., & Titus, S. (2016). Is handwriting instruction outdated? A replication study of teachers' perspectives. *The Reading Professor*, 38, 27-36.
- Sun, T., Wang, Ch., Richard, G., Liu, L. (2021). Relationship between second

- language English writing self-efficacy and achievement: A meta-regression analysis *Journal of Second Language Writing*, 53(1), 100817.
- Vinter, A., & Chartrel, E. (2008). Visual and proprioceptive recording of cursive letters in young children. *Acta Psychologica*, 129(1), 147-156.
- Xinhua, Z., Guan, Y., Choo, M., Hongbo, W. (2021). Effects of L1 single-text and multiple-text comprehension on L2 integrated writing. *Assessing Writing*, 49(3), 1-13.

